

SANN SANGGLEDE

TIL ETTERTANKE I ADVENTS- OG JULETIDEN

Kjell Arne Morland

SANN SANGGLEDE

Av Kjell Arne Morland

I. utgave - 2015

Grafisk utforming: Ragnhild Morland

Satt med Gill Sans 13/14 pt

Salmeboksitater fra Norsk Salmebok 2013

Bibelsitater fra Bibelselskapets oversettelse 2011

<http://kamorland.morland.no>

© 2015

SANN SANGGLEDE

TIL ETTERTANKE I ADVENTS- OG JULETIDEN

INNHOOLD:

A: SANN SANGGLEDE

s 6

Sang og stemning

Sang og sannhet

Salmetekster som prekenes i kortform

Salmeboka hører til i hjemmet

B: ADVENTSTIDEN

s 11

Kongen kommer med nåde

s.11

1: N¹³ 5: Gjør døren høy

2: N¹³ 4: Gled deg du Kristi brud

Oppfylleren av framtidsløftene

s.17

3: N¹³ 11: Jeg løfter opp til Gud min sang

4: N¹³ 15: Kom, konge kom i morgenglans

Oppfylleren av Jesaja-profetiene

s.24

5: N¹³ 10: Blomstre som en rosengård

6: N¹³ 33: Det hev ei rose sprunge

Himmelsk og jordisk sang

s.31

7: N¹³ 40: Å, kom nå med lovsang

8: N¹³ 28: Jeg synger julekvad

C: JULETIDEN

s 38

Stille natt – glade jul

s.38

9: N¹³ 43: Stille natt

10: N¹³ 47: Glade jul

Med enkle ord s.43

11: N¹³ 56: En krybbe var vuggen

12: N¹³ 27: Et barn er født i Betlehem

Med høystemt jubel s.49

13: N¹³ 50: Fra fjord og fjære

14: N¹³ 58: Kling no klokka

Med håp i mørket s.57

15: N¹³ 75: Jeg er hos Gud i nåde

16: N¹³ 76: Juleklokker over jorda

Fortelling og tolkning s.65

17: N¹³ 51: Jeg er så glad hver julekveld

18: N¹³ 64: Nå har vi vaske golvet

Rundt krybben og treet s.71

19: N¹³ 32: Fra himlen høyt jeg kommer her

20: N¹³ 52: Du grønne, glitrende tre

Fra hjerte til hjerte s.79

21: N¹³ 36: Her kommer dine arme små

22: N¹³ 38: Mitt hjerte alltid vanker

Pilegrimstogets to retninger s.89

23: N¹³ 59: Nå vandrer fra hver en verdens krok

24: N¹³ 48: Deilig er jorden

D: JULETIDENS AVSLUTNING

s 96

25: **Nyttårsdagen:** N¹³ 86: Navnet Jesus blekner aldri

26: **Trettendedagen:** N¹³ 91: En stjerne steg opp

27: **Kyndelsmesse:** N¹³ 795: I østen stiger solen opp

E: TIL VIDERE LESNING

s 109

Fem hefter om kirkeåret

Tre bøker om julesangene

A: SANN SANGGLEDE

SANG OG STEMNING

Den første julenatten for over 2000 år siden var preget av mye fin sang: Vi leser om gjeterne på marken som hørte englesangen fra himmelen (Luk 2,13-14). Vi leser også at da de hadde funnet Jesusbarnet og tilbedt det, vendte de tilbake mens de lovet og priste Gud (Luk 2,20). Englesangen fikk sitt tilsvar fra mennesker. Siden har det fortsatt, slik som vi synger i den kjente salmen "Deilig er jorden": *Englene sang den, først for markens hyrder, skjønt fra sjel til sjel det lød.* Nå er det blitt slik at: ...aldri forstummer tonen fra himlen i sjelens glade pilgrimssang.

Det er ingen tider i kirkeåret der det synges så mye som ved advent og jul. Tusenvis av barn begynner tidlig i adventstiden med å øve seg på sanger til gudstjenester for barnehager og skoler. I hjemmene synges det mens man tenner adventslys. Voksne som synger i kor, forbereder seg til *Vi synger julen inn*. De siste to ukene før jul møtes man så i kirken for å synge ut på barnehagesamlinger, skolegudstjenester og *Vi synger julen inn*. På julaften tar det helt av i fullsatte kirker, og gudstjenesten første juledag har flere salmer enn normalt. Derfor er det naturlig å ta fram julesalmene når man skal gi seg tid til ettertanke over det som er mest sentralt i juletiden.

Jeg har bevisst valgt å sette en tvetydig tittel på dette heftet. Det vesle ordet "sann" kan brukes på to ulike måter. Det kan være et forsterkende ord som angir at vi gjør noe på en ekstra sterk måte: Vi synger sanger i *sann glede*, det vi si *ekte glede*. Jeg tror at denne betydningen passer svært godt på julesangene.

For det første synger vi av glede fordi vi kan salmene så godt. Vi har sunget dem hvert eneste år så lenge vi har levd. Derfor sveises vi sammen når vi synger dem. Vi styrker følelsen av at vi hører til i et stort fellesskap, og det har verdi i seg selv.

Dessuten er det slik at julesangene vekker dype følelser i oss. Gamle minner om barndommens jul strømmer på. Vakre melodier kan få fram tårer i øyekroken og gåsehud nedover ryggen. Midt i mørketiden kan de vakre salmetonene skape en varm og god stemning. Dette har også stor verdi i seg selv.

SANG OG SANNHET

Den andre betydningen av ordet "sann" er at man synger om noe som er sant og troverdig. Sangene vekker glede, fordi de inneholder et godt budskap. Det kan være sant i to betydninger:

Det kan være sant på tilsvarende måte som mange norske folkeeventyr. Ingen tror at det som eventyrene forteller har skjedd i virkeligheten. Men mange av eventyrene er sanne på den måten at de avslører menneskelige holdninger på en treffende måte. Slik kan man se på julebudskapet også. Det gjengir en nydelig fortelling om Guds kjærlighet mot mennesker, en kjærlighet som gjør seg sårbar som et lite barn. Uansett om det har skjedd virkelig eller ikke, minner en slik fortelling oss på hva som er det viktigste i livet, nemlig å vise hverandre omsorg. Julesangene kan derfor synges i glede fordi vi gjennom dem skimter et flott ideal for livet. Vi kan synge med ekte lengsel etter at det må bli mer kjærlighet i verden.

De som skrev julesalmene, derimot, var overbevist om at julebudskapet var mer enn en vakker fortelling som kan inspirere oss. De var overbevist om at det faktisk var sant det de skrev om. De ville mer enn å samle folk, de ville mer enn å bevege følelser, de ville mer enn å holde fram et livsideal, de ville synge om noe som de fullt og fast trodde at Gud har gjort i vår verden. Det er faktisk sant at Gud ble et lite og sårbart menneske. De kjære juletonene og juletekstene er derfor blitt til i glede over at vi kan feire noe som virkelig har skjedd!

SALMETEKSTER SOM PREKENER I KORTFORM

Det er denne siste betydningen som skal bli viktig i dette heftet. Jeg kommer ikke til å skrive særlig mye om melodiene i advents- og julesalmene. Det er salmetekstene som skal tas fram, og jeg vil legge vekt på hvordan de på ulike måter framhever et sant budskap om Guds store kjærlighet til oss mennesker.

En salmetekst er et lite dikt, og dermed en liten preken i seg selv. Derfor kan kjente og kjære salmer berike oss uten at vi synger dem, men i stedet lever oss inn i teksten i stille ettertanke. Et dikt er en svært konsentrert måte å formulere et budskap på. Diktet skal på kortfattet vis gi uttrykk for dype sannheter. Hvert ord i diktet er gjennomtenkt. Forfatteren har ofte prøvd ut alternativer til hver minste detalj, kanskje i lang tid, før han eller hun setter punktum. Derfor er hovedsaken i dette heftet ikke å gi opplysninger om bakgrunnen for salmene i forfatterens liv. Hovedmålet er heller å se på tekstene slik som de nå foreligger, for å framheve gjentakelser og perspektiver som er gjemt i dem, og som kan berike oss når vi oppdager dem. Det er ikke sikkert forfatteren selv har tenkt på alt det som jeg henter fram, men jeg kan gjøre det likevel. Jeg kan oppdage både klare og skjulte signaler i tekstene som kan være til glede for troslivet.

Kanskje oppdager du mer for egen del når du leser salmeversene i stille ettertanke?

En gudstjeneste slutter med 3 ganger 3 klokkeslag. Dette heftet inneholder 27 salmer. Altså skal det klinge et budskap mot oss fra 3 ganger 3 ganger 3 tekster!

Den nye salmeboka åpner med fem underavsnitt: Jeg har hentet fem salmer fra avsnittet *Adventstiden*, sytten salmer fra avsnittet *Jul*, to salmer fra avsnittet *Stefanusdagen*, en salme fra avsnittet *Jesu navnedag*, *Nyttårsdag* og en fra avsnittet *Kristi åpenbaringsdag*. Som avslutning har jeg tatt med en salme fra avsnittet *Morgen* mot slutten av salmeboka.

De fleste salmene er satt sammen parvis fordi de har samme tematikk. De første fire parene har temaer som passer til adventstiden, mens den siste triolen har temaer som passer til julens avslutning. Jeg siterer alle salmeversene i den språkformen de har i den nye salmeboka, men føler meg fri til å stokke om på vers og verslinjer for å få klarere fram de temaene jeg vil understreke. Julebudskapet kan forkynnes mer mangfoldig enn vi ofte tror!

Det går an å lese seg inn på et salmepar om gangen. Det er unødvendig å gå fort fram. Det er ikke sikkert man blir ferdig i løpet av det første året, selv om man strekker juletiden helt til Tjuendedagen eller Kyndelsmesse. Det er viktigere å få god tid til ettertanke enn å bli ferdig med alt på kort tid. Jo bedre tid vi tar oss, jo større håp kan vi ha om at noen av salmene blir nye for oss.

SALMEBOKA HØRER TIL I HJEMMET

Jeg har valgt å bruke salmer som står i den nye salmeboka. Når jeg stykker opp tekstene slik som jeg gjør i dette heftet, kan det ikke brukes som sangbok. Etter at man har lest det som står om de ulike salmeparene, kan man ta fram salmeboka, sette seg ned og synge/lese de to salmene i sin helhet, og slik kan budskapet synke bedre inn.

Jeg anbefaler alle sterkt å skaffe seg sitt eget eksemplar hjemme, for salmeboka er utgitt med spesiell tanke på det, noe som kommer klart fram i den tittelen boka har fått:

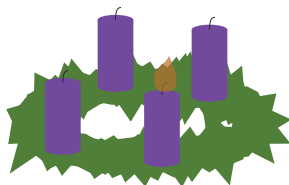
Norsk salmebok 2013. For kirke og hjem. For kyrkje og heim. Eide forlag.

Da jeg ble konfirmert, var det fremdeles slik at mange av oss fikk salmeboka i konfirmasjonsgave med inngravert navnetrekk. Det hørte med til å være voksen kristen at man hadde sin egen bibel og sin egen salmebok. Dersom man har den i hjemmet i et slikt antall at alle kan se tekstene, gjerne to og to, kan man ha fine sangstunder hjemme, kanskje en salme ved kveldsmatbordet? Den nye salmeboka egner seg ekstra godt til bruk hjemme, for i tillegg til salmene inneholder den både katekismen, ei hel bønnebok og noen enkle liturgier til bruk utenfor kirkehuset.

Noen vil kanskje savne at jeg ikke siterer nye salmer fra de siste 90 år med fullstendig tekst. Det har med copyright- bestemmelser å gjøre, for så nye salmer har fremdeles rettighetshavere. Jeg har måttet be om spesiell tillatelse til å gjengi dem i dette heftet, og det har jeg ikke alltid fått. For å få fullt utbytte av disse nye salmene, blir det ekstra viktig å ha sin egen salmebok.

B: ADVENTSTIDEN

KONGEN KOMMER MED NÅDE

I adventstiden er det ikke barnet i krybben som er i sentrum, for de tre første søndagene i advent vektlegger *hva den voksne Jesus betyr for oss*. Første søndag i advent framhever derfor to viktige hendelser i Jesu voksne liv: Han begynte sitt offentlige virke med å stå fram i synagogen i Nasaret og proklamere at han ville gi mennesker nåde (Luk 4,16-22a), og han avsluttet det med å ri inn i Jerusalem mens folket hyllet ham som konge (Matt 21,1-11). Også ved denne siste anledningen framhevet han at han kom med nåde, for han red ikke på en imponerende krigshest, men på et puslete esel.

Ordet *advent* er latin og betyr *ankomst*. Det som er poenget på første søndag i advent er å betone at den Jesus som en gang kom som en nådig konge til sitt folk i Israel, han kommer nå som en nådig konge til oss som lever i dag. Proklamasjonen fra Nasaret gjelder oss. Kongeinntoget skjer nå hos oss, om enn usynlig for øyet. Fortid og nåtid smelter sammen. Det er sant at Jesus levde for lenge siden, men det er like sant at han ønsker å møte oss på en usynlig måte i dag. Det kan vi synge om i glede på første søndag i advent. Jeg vil hente fram to gamle adventssalmer

som får dette fram på en svært fin måte. Begge kom til på 1600-tallet, den første i Tyskland, den andre i Danmark. Den første er nok den adventssalmen som synges mest her i landet.

I: N¹³ 5: GJØR DØREN HØY

Hovednøkkelen til å forstå denne salmen, ligger nok i å tolke den på bakgrunn av Sal 24,7-10 i Det gamle testamente. Der får vi så å si referert fra en liturgi som de brukte i det gamle Israel, når et festtog gikk mot hovedporten til tempelet i Jerusalem. Da sang noen en oppfordring, andre sang et spørsmål, mens en tredje gruppe sang et svar (v7-8):

"Løft hodet, dere porter, ja, løft dere, eldgamle dører,
så ærens konge kan dra inn".

"Hvem er denne ærens konge? "

"Herren, sterk og mektig, Herren, mektig i strid".

I de følgende v9-10 gjentas dette, slik at det lyder dobbelt opp. Vår adventssalme har også oppfordringen dobbelt opp, men den mangler spørsmålet, og de to svarene er ganske annerledes enn i den gammeltestamentlige salmen. En slik tempelbakgrunn passer godt til den palmesøndagen Jesus red inn i Jerusalem, for da fortelles det at han dro rett opp til tempelet og brukte noe av sin makt til å rense *Bønnens hus* fra å misbrukes som en handelens *Røverhule* (Matt 21,12-13).

Den doble oppfordringen finner vi i første og sjette vers:

I. Gjør døren høy, gjør porten vid!

Se, ærens konge kommer hit!

Han hersker over alle land

og er all verdens *Frelser* sann.

6. Gjør døren høy, riv stengsel ned,
i *hjertet* rom for ham bered,
så kommer ærens konge sterk
og fremmer i deg alt Guds verk.

Vi ser hvordan disse oppfordringene fester blikket på to ulike sider ved Jesu verk. Det første verset framhever at Jesus både er Frelseren for hele verden, og at han er Herskeren over hele verden. Det sjette verset framhever at han samtidig har stor omsorg for det enkelte menneske. Han vil ikke være en hersker på lang avstand fra oss, men en som kommer til hver enkelt av oss for å gjøre sin gode gjerning i oss. Kongen Jesus er også Hjertevennen Jesus!

Etter den første oppfordringen får vi et svar *på hvem han er*, han som vi skal åpne opp for. Legg merke til alle de fine uttrykkene som brukes om den måten Jesus vil være konge på:

2. Rettferdig kommer han her ned
og *bringer salighet og fred*,
saktmodig fremmer han sin akt
og herske vil med *miskunns makt*.

3. Han *roper ut et nådens år*,
vår nød ved ham en ende får...

5. Han er den rette *gledesol*
som *lyser fra Guds nådestol*.
Ved ham, Guds Sønn, det *lysne må*
i våre *hjerters mørke vrå*.

Hvordan er denne kongen? Han er både rettferdig, saktmodig og en som hersker med miskunns makt. Hva vil han gi oss? Han bringer både salighet og fred, han roper ut et nådens år på samme måte som i synagogen i Nasaret, han gjør ende på vår nød, og han lyser nåde inn i våre mørke hjerter. Hver enkelt av disse uttrykkene setter ord på store Gudsgaver, og da er det svært passende at disse versene også har med seg setninger med takketone og ønsketone;

3. ...derfor av lengselsfulles tall
en gledesang ham møte skal.

4. Å, vel det land, det hus, den gård
hvor denne mann for styret står!
Å, vel det hjerte, sjel og sinn
hvor denne konge drager inn!

Etter den andre oppfordringen får vi ikke et beskrivende svar, men et personlig svar i form av en *bønn*. Den som har oppdaget hvilke store gaver Jesus vil gi oss, kan vel ikke annet enn å åpne seg for ham, ikke bare en gang, men daglig? Det er viktig å åpne kirkedøren, slik at vi kan møte Jesus der. Men enda viktigere er det å åpne hjertedøren, slik at Jesus kan være oss helt nær hele tiden:

7. Mitt hjertes dør jeg åpner deg,
o Jesus, kom hit inn til meg,
og ved din nåde la det skje
at jeg din vennlighet må se.

8. Ja, ved din Hellig Ånd det gjør
vi daglig åpner deg vår dør,
og deg oss kun til frelse vet,
Velsignet i all evighet!

2: N¹³ 4: GLED DEG DU KRISTI BRUD

Hovednøkkelen til å forstå den neste salmen, ligger i å oppdage hvordan to ulike opptog blandes sammen: Det ene er Jesu kongeinntog til Jerusalem på Palmesøndag. Det andre er den skikken de hadde med at en brudgom på bryllupsdagen toget inn til bruden mens brudegjestene klappet og gledet seg, og deretter førte han bruden inn i det nye hjemmet deres.

Det er *refrengene* som knytter tett kontakt med kongeinntoget i Jerusalem. Det gjentas hele sju ganger, og det begynner med det samme Hosianna-ropet som fylte gatene den første gangen:

Hosianna! Lov og ære
vår konge evig vere!

Legg merke til hvordan fortid, nåtid og framtid knyttes sammen: *Hosiannaropet* hentes fra fortiden, han kalles *vår konge* i nåtiden, og han skal få lov og ære *til evig tid*.

I fem vers får vi så beskrevet hvilken storhending dette brudgomsinntoget er for oss. Disse versene begynner og slutter med å oppfordre oss til å ta imot ham med glede:

1. Gled deg, du Kristi brud,
og møt din Herre Gud!
No kjem han, rik på nåde,
som deg profeten spådde.

5. Gjer porten høg og vid,
sjå Kristus til deg rid!
I dag vil han deg gjeste
og til si brud deg feste.

Mellom disse oppfordringene finner vi tre vers som framhever ulike sider ved denne brudgommens forhold til sin brud. Han er en *høvding* (vers 2), han er *verdens Herre* (vers 3), men han er samtidig *mild og god* (vers 4):

2. Med fryd og glede gå
eit fagert syn å sjå:
Ein hovding høg i heider
som *deg til livet leier!*

3. Eit esel honom ber
som heimsens Herre er.
Hans skapnad, den er ringe,
men *han kan døden tvinge.*

4. Han kjem så mild og god,
han *gjev dei veike mod,*
for han *sitt folk vil frelse,*
si brud *med fagnad helse.*

Det er mye å takke for i disse versene: Jesus vil lede oss til det gode livet (vers 2), det liver som ikke slutter med døden (vers 3). De positive uttrykkene hoper seg opp i det fjerde verset: Han vil gi mot til de svake, han vil frelse oss alle, ja, han vil møte sin brud med dyp respekt! Hvis alt dette er sant, er det virkelig grunn til å reagere på den måten de siste to versene oppfordrer til:

6. Strø greiner der han rid,
brei klede der han skrid!
Guds folk, sving sigerspalmar
og syng no jubelsalmar!

7. Og alle borna små
med song mot han skal gå.
Og alle folkeskarar
dei jublar høgt og svarar: Hosanna...

Mens salmen *Gjør døren høy* sluttet med å oppfordre oss til å slippe Jesus inn i hjertet, slutter denne salmen med å oppfordre oss til å la gleden få utslag i det vi gjør. På den første Palmesøndagen var det slik at folk strødde greiner i gatene, svingte triumferende med palmegreiner, og la fram klær i glede foran Jesus mens han red framover. Vers 6 oppfordrer oss til å gjøre tilsvarende handlinger i dag. Hvordan skal de være? Det får vi undre oss over, og finne hver våre svar på. Det viktige er at vi gir Jesus den æren han fortjener. Men det som understrekes både i siste linja i vers 6 og i de to setningene i vers 7, er lett å forstå: Vi kan synge jubelsalmer, unge og gamle fra alle folkeslag. Det kan vi gjøre med særlig glede når det er advent og jul, fordi det er sant både at Jesus kom for å gjøre et frelsesverk for oss i gammel tid, og at han kommer til hver enkelt av oss i dag for å ta oss inn i denne frelsen.

OPPFYLLEREN AV FRAMTIDSLØFTENE

Mens første søndag i advent forsøker å smelte sammen Jesu første komme med hans komme til oss i dag, trekker *andre søndag i advent* linjen mye lenger: En dag skal Jesus komme igjen. Da skal han ikke komme som et lite barn i en krybbe, eller som

en usynlig venn i hjertet, men da skal han komme som den seirende verdensdommeren som skal ta det endelige oppgjøret med ondskapen i verden. Den siste endetiden beskrives flere steder i Det nye testamente, og det står mye om forfølgelser og katastrofer som skal inntreffe. Men tekstene for denne søndagen trekker fram den positive forventningen vi kan ha. En dag skal frelsesverket fullføres på en storartet måte. Det er ikke luftige håp og eventyr, det er sant og troverdig. De to salmene jeg nå skal gjennomgå, rendyrker derfor gledessiden ved dette håpet.

3: N¹³ I I: JEG LØFTER OPP TIL GUD MIN SANG

Den første salmen er skrevet av vår egen, kjente salmedikter Magnus B. Landstad i 1861. Han har tydeligvis lest nøye alle bibeltekstene om Jesu gjenkomst og Guds evige rike, for han skriver en salme på seks lange vers der nesten alle setningene er gjengivelse av det som står i dem. Det er to påfallende endringer som setter oss på sporet av hva denne salmen vil oss: På den ene siden har Landstad *utelatt* alt som kan uroe oss, for han nevner ikke de mange endetidstrengslene med et eneste ord. Tvert imot: Dersom vi tar bort alt det som har bibelsk grunnlag, eller som er poetiske parallelluttrykk til det, sitter vi igjen med følgende verslinjer som Landstad bevisst har føyet inn som *tillegg* til det som står i Bibelen:

1. Jeg løfter opp til Gud min sang ennu engang fra disse jordens daler...
2. ... jeg gledes vil ...Gud være evig lovet!...
3. ... jeg er så glad...
6. ... Halleluja! Hva glede da! Hva liflig klang!
Og all min sang er Herren, Herren ene!

Landstad setter altså helt bevisst læren om Jesu gjenkomst inn i en ramme av glad forventning. Han begynner og slutter med den, og lar den skinne fram tre steder underveis. Denne gleden beskrives som en viktig del av det evige livet (se Åp 7,10; 19,7), men her foregripes den allerede på jorden. Det er noe virkelig godt vi venter på!

For å understreke dette bruker Landstad et krevende verseemål med bevisste enderim. Vi kan sette det opp slik med siste verset som eksempel:

6. Da synger jeg for tronen glad	8-takt rim A
et bedre kvad	4-takt rim A
og løfter palmegrene,	7-takt rim B
med hvite kleder som er todd	8-takt rim C
i Lammets blod	4-takt rim C
for Herrens øyne rene.	7-takt rim B
Halleluja!	4-takt rim D
Hva glede da!	4-takt rim D
Hva liflig klang!	4-takt rim E
Og all min sang	4-takt rim E
er Herren, Herren ene!	7-takt rim B

Dette er krevende diktning, prøv det den som vill! Mange regner derfor denne salmen som Landstads mesterstykke. Hvert vers har tre sekvenser som alle avsluttes med en 7-takts linje med samme enderim B. Hver av disse sekvensene har kortfattede uttrykk i 4-takt, som liksom hamrer inn håpet med tydelig ettertrykk. De to første har bare én slik linje hver, som er omrammet av lengre linjer, mens det tar helt av i siste sekvens: Her følger hele fire 4-takter på rad, slik at jubeltonen blir ekstra markert!

Dersom vi ser på innholdet, er salmen tydelig delt i to: De første tre versene handler om Jesu gjenkomst, og da bruker Landstad særlig tekstene i Matt 24,27 – 25,31; Luk 21,28-31; Joh 5,25 og I Tess 4,14-17. De siste tre versene handler om det evige livet, og da bruker han de storslagne himmelsynene i Åp 21,1-4 og Åp 7-9-14. Det kan være fint å lese disse bibeltekstene først, og så se hvordan Landstad gjendikter dem etterpå. Kanskje det kan gi oss en fornyet glede over det store håpet vi har?

1. *Jeg løfter opp til Gud min sang ennu en gang
fra disse jordens daler.*

Vår Herre Krist han henter meg snart hjem til seg

i himlens høye saler.

(se I Tess 4,17)

Som lynet far, han kommer snar,

(se Matt 24,27)

da skal hans pris på annet vis de Guds basuner tale.

(se Matt 24,31; I Tess 4,16)

2. Når min forløsning stunder til, *jeg gledes vil*
og løfter opp mitt hode.

(se Luk 21,28)

Da løses jeg, da går jeg inn til vennen min,

(poetisk parallelluttrykk)

Gud være evig lovet!

Da reises av den mørke grav

(se Joh 5,25; I Tess 4,16)

det som var sådd med sukk og gråt, da er den søvn utsovet!

(se I Tess 4,14)

3. Når fikentreet skyter blad, *jeg er så glad,*
da vet jeg det blir sommer.

(se Matt 24,32)

Når himmerikes blomster gror, for visst jeg tror

(poetisk parallelluttrykk)

Guds rike snarlig kommer!

(se Luk 21,31)

Hans brud jeg er, hans ring jeg bær,

(se Åp 19,7-8; 21,9; Jes 61,10)

har lampen tent og hjertet vendt

(se Matt 25,7)

til ham, all verdens dommer.

(se Matt 25,31)

4. En himmel ny så vel som jord, det er hans ord,
da skapes til hans ære. (se Åp 21,1)
Se, Herrens bolig blant oss er, han er oss nær,
og vi hans folk skal være. (se Åp 21,3)
La verden så til grunne gå, (se Åp 21,1)
Guds ord består om alt forgår, (se Matt 24,35)
den bro skal bruden bære! (poetisk parallelluttrykk?)

5. Gud skal da tørre av mitt kinn hver tåre min.
Der ingen død skal være, (se Åp 21,4)
ei heller sorg, ei heller skrik, ei pine slik,
som her Guds barn må bære. (se Åp 21,4)
Det første fort er veket bort, (se Åp 21,1)
og gleden ny i himlens by - eia, hvor godt å være!
(se Åp 21,2)

6. Da synger jeg for tronen glad et bedre kvad
og løfter palmegrene, (se Åp 7,9-10)
med hvite kleder som er todd i Lammets blod
for Herrens øyne rene. (se Åp 7,13-14)
Halleluja! Hva glede da! Hva liflig klang!
Og all min sang er Herren, Herren ene! (se Åp 7,10)

Opprinnelig hadde denne salmen tre vers til, blant annet et som var diktet over det som står helt til sist i Bibelen vår. Men vi trenger ikke ergre oss over at det verset ikke er blitt med i den nye salmeboka, for i stedet er det kommet inn en annen salme som helt og fullt er inspirert av disse versene. Den salmen skal vi se på nå.

4: N¹³ 15: KOM, KONGE KOM I MORGENGLANS

De siste seks versene i Åp 22,16-21 avslutter hele Bibelen med blant annet følgende uttrykk:

"Jeg, Jesus... er Davids rotskudd og ætt, den klare morgenstjernen."

Ånden og bruden sier: "Kom!" Og den som hører det, skal si: "Kom!!"...

Han som vitner om dette, sier: "Ja, jeg kommer snart."

Amen. Kom, Herre Jesus!"

I slutten av Bibelen kalles altså Jesus både Davidskonge og morgenstjerne. Tre ganger lyder deretter samme bønn: *Kom*. Den bønningen får sitt tilsvarende i et løfte fra Jesus: *Jeg kommer snart*. Dermed har vi strukturen til den salmen som den skotske pastoren John Brownlie skrev i 1907, for han åpner hvert vers med bønningen *Kom*, en bønn som til sammen lyder 10 ganger i salmen! Han åpner dessuten hvert vers med å understreke at Jesus er en konge som kommer i morgenglansen:

1. Kom, konge, kom i morgenglans...
2. Kom herlig som når himlens sol går opp med gyllen glød...
3. Kom, konge, kom i morgenglans...
4. Kom herlig med den lyse dag...
5. Kom, konge, kom i morgenglans...

Det er altså ikke en hvilken som helst bønn vi gjentar om og om igjen i denne salmen. Det er den bønningen som hele Bibelens budskap munner ut i!

Når det gjelder innholdet, ser det ut til å beskrive de godene Jesus kommer med på to ulike måter. I de første tre versene

finner vi en kontrast: I andre vers ber vi om at han ikke må komme på liknende vis som første gang, for da var han svak og gikk mot lidelse og død. Nei, vi ber i første verset om at han må komme på seirende vis med sitt evige rike, og vi ber i tredje verset om at han må beseire mørket i verden med den evige dag!

1. ... bryt din seiers vei
for riket som med himmel, jord
tilhører evig deg!

2. ...ikke som da først du kom
til spott og strid og død!

3. ...gjør en ende bratt
på jordens mørke, tenn den dag
som aldri mer blir natt!

I de to siste versene settes det klare begreper på hva det evige Guds rike skal inneholde, nemlig rettferdighet, sannhet og den herligheten vi har lengtet etter:

4. ... da *retten* har alt råderom
og *sannheten* all makt!

5. ... med *herligheten* klar
som folket ditt har stundet mot!
Kom, konge, kom, vær snar!

Hvis det er sant at hele kloden en dag skal fylles av et så harmonisk liv, er det virkelig grunn til å avslutte salmen med bønn om at dette må skje snart! Det samsvarer nemlig svært godt med det løftet Jesus gir i Bibelens nest siste vers: "Ja, jeg kommer snart."

Disse to salmene utfyller hverandre på en god måte. Landstad beskriver med mange ord hva vi kan se fram til i glede, mens Browlie lar oss be gang etter gang om at Jesus snart må komme igjen for å virkeliggjøre håpet.

OPPFYLLEREN AV JESAJA-PROFETIENE

Tredje søndag i advent retter vi blikket *bakover* i historien. Nå er det ikke sammenhengen til Jesu komme i framtiden som er i fokus, men det faktum at Jesu komme er forutsagt i Det gamle testamente. Hovedpersonen på denne søndagen er døperen Johannes, som er den siste i rekken av alle profetene. Han hadde som oppgave å forberede folket til å ta i mot Jesus ved å døpe dem. De gamle profetene forberedte folket ved å komme med løfter fra Gud om den kommende frelsestiden. Profeten Jesaja er kanskje den mest kjente av disse gamle. Han ble kalt til profet i år 748 f. Kr. og virket kanskje så lenge som 40 -50 år. Det er særlig hans profetier som har stimulert salmediktere i vår tid, for det Jesaja forutså, viste seg å være sant og troverdig. Derfor har mange salmediktere funnet grunn til å juble over hvordan samsvaret mellom hans profetier og oppfyllelsen styrker troverdigheten av det kristne julebudskapet. Jeg vil nå hente fram to av disse salmene.

5: N¹³ 10: BLOMSTRE SOM EN ROSENGÅRD

Den danske presten Nikolai Grundtvig har skrevet en salme som kanskje er den mest populære adventssalmen i Danmark, i alle fall slik den ble omarbeidet i 1853. I de fire første versene gjendiktes profetiene om frelsetiden fra Jes 35,1-6, bare med et par tillegg fra profetiene i Jes 7,14 og 40,2. Det er blitt noen flotte vers, fulle av jublende glede. Når vi leser dem sakte, kan vi undre oss: Kan slike løfter noen gang bli fullstendig oppfylt?

1. Blomstre som en rosengård
skal de øde vanger,
blomstre i et gyllenår
under fuglesanger;
møtes skal i stråledans
Libanons og Karmels glans,
Sarons prakt og ynde!

2. Ryste mer ei noe kne,
ingens hender synke!
Skyte hvert et vissent tre,
glatte seg hver rynke!
Reise seg det falne mot,
rinne lett urolig blod!
Frykt og sorg forsvinne!

3. Herren kommer, *Gud med oss*, (se Jes 7,14)
troen på ham bier,
byde skal han fienden tross,
som sitt folks befrier.
Alt betales på ett brett:
fienden får sin fulle rett,
folket dobbelt nåde. (se Jes 40,2)

4. Åpnes for Guds morgenskjær
skal da øyne mange,
døve ører, fjernt og nær,
hører frydesanger;
se, den lamme springer da
som en hjort, så lett og glad,
og den stumme jubler.

5. *Så i Herrens helligdom
før Jesaja spådde...*

Resten av salmen er en slags historiefortelling om hvordan disse profetiene er blitt oppfylt to ganger og skal bli det også en siste gang. Grundtvig synger ikke om den første oppfyllelsen av profetien som skjedde i år 538 f. Kr., da Israelsfolket fikk lov til å vende tilbake fra fangenskapet i Babylon. Da vendte de tilbake til landet, og dyrket det opp på nytt som i gammel tid. Likevel ble det en strevsom gjenoppbygging, og resultatet ble langt fra det perfekte livet som skildres i versene ovenfor. Profetien hadde altfor store ord i forhold til den oppfyllelsen som skjedde da. Grundtvig nevner ikke denne oppfyllelsen i salmen sin, for den er ikke så viktig for oss kristne.

Den *første* oppfyllelsen som Grundtvig nevner i vers 5, skjedde i Jesu liv:

5. ... tiden rant og dagen kom
med Guds lys og nåde,
kom med Guds og Davids sønn...

Da døperen Johannes i sin tid kom i tvil om Jesus virkelig kunne være den nye frelserkongen, fikk han til svar at han med egne øyne kunne se at disse profetordene ble oppfylt: "Blinde ser

og lamme går, spedalske renses og døve hører, døde står opp, og evangeliet forkynnes for fattige" (Matt 11,5). Nå skjedde en oppfyllelse som var nærmere ordlyden i profetien, for Jesus gjorde mange undere som passet godt til det som Jesaja forutsa. Grundtvig gjorde likheten med Jesu liv enda tydeligere: I begynnelsen av vers 3 flettet han inn uttrykket "Gud med oss", for Jes 7,14 framhever det som navn på frelserkongen, og Matt 1,23 sier at Jesus fikk det. I slutten av vers 3 fletter han inn et uttrykk som peker klart fram mot den soningsdøden som Jesus utførte på korset, den som betalte for vår skyld. Men enda er det liksom noe som mangler, for verden er da ikke blitt et så perfekt sted å leve som profetien beskriver?

Den *andre* oppfyllelsen som Grundtvig tar fram, er den som skjer i kirkens historie, den som vi opplever når Jesus kommer til oss som en usynlig venn. Den var viktigst for Grundtvig da han skrev salmen første gang i 1837. Da skrev han den som en pinsesalme, og hadde mange vers om at den danske kirke opplevde ørkentider, men at den snart skulle oppleve slike blomstringstider som Jesaja beskriver. Disse versene strøk han i 1853 da han gjorde salmen om til en adventssalme, men vi har motivet fortsatt med i slutten av vers 5 og hele vers 6:

5. ... som gjør enn, i lys og lønn,
paradis av ørken.

6. Ære være ham, vår drott,
og hans Ånd tillike!
Sammen gjør de allting godt
i vårt himmerike;
døve, selv på gravens bredd,
ører får å høre med,
stumme lepper synger!

I kirkens liv skjer det ikke så ofte at døve får hørselen igjen, og at stumme får evnen til å snakke. Men i overført betydning skjer det hele tiden: Folk som er døve for Guds budskap, får åpnet opp sinnet slik at de hører hva Gud vil dem, og tror det! Folk som aldri har henvendt seg til Gud, får en tro som gjør at de begynner både å be til ham og synge lovsanger. Denne forvandlingen skjer også med gamle mennesker som er på gravens rand. I åndelig forstand blir det "paradis av ørken", og det skjer både i "lys og lønn", det vil si både i full offentlighet og mer skjult for de fleste. Men ennå er det som Jesajaprofetien har for sterke ord, kan det hende at det venter en enda bedre oppfyllelse?

Den siste oppfyllelsen venter vi fortsatt på, for det er den som skal skje når Jesus kommer igjen. Jeg er litt usikker på hva Grundtvig mener når han skriver om "Herrens gyllenår" og hans "nyårssanger". Men jeg velger å tolke det som uttrykk for det evige Guds rike, for da skal skaperverket virkelig fornyes slik at det passer fullt og helt med den måten som salmen nå gjentar formuleringene fra første verset:

7. Høyt om Herrens gyllenår
roper nyårssanger:
Blomstre som en rosengård
skal de øde vanger,
møtes skal i stråledans
Libanons og Karmels glans,
Sarons prakt og ynde!

Grundtvig ruller ut en lang frelseshistorie i denne salmen: Gud gav løfter gjennom profetene. Han oppfylte dem delvis da Jesus kom, og han oppfyller dem enda mer i kirkens liv, før han til sist skal oppfylle dem fullt ut i sitt evige rike. Dette er den viktigste sannheten som kan framheves om verdenshistoriens gang, og derfor fortjener den å bejubles med sang.

6: N¹³ 33: DET HEV EI ROSE SPRUNGE

Salmeboka har tre andre salmer som legger stor vekt på at Jesus oppfyller Jesaja-profetiene.

- På nummer 3 finner vi salmen: "*Å, kom, å kom, Immanuel*". Den er bygget over Immanuels-profetien i Jes 7,14 (se vers 1 og refreng), forløsningsprofetien i Jes 61,1-4 (vers 2), Isais stubb-profetien i Jes 11,1 (se vers 2), lys-profetien i Jes 9,2 (se vers 3) og Davids nøkkel-profetien i Jes 22,2 (se vers 4).
- På nummer 54 finner vi salmen: "*No koma Guds englar*". De fire første versene av den er bygget over fredsførste-profetien i Jes 9,6 (se vers 2 og refreng), stjerneprofetien i 4 Mos 24,17 (se vers 3) og Isais stubb-profetien i Jes 11,1 (se vers 4).
- På nummer 33 finner vi så den salmen som jeg synes er den mest betagende av dem, nemlig den som ble skrevet i Tyskland av en ukjent dikter for over 400 år siden: "*Det hev ei rose sprunge*".

I denne salmen er det som om dikteren forsøker å se for seg det vakreste som vokser fram i naturen her nord: Ei stor rose i den røde kjærlighetsfargen. Jesus kom som ei slik lysende rose midt inn vår verden, for ingen har vist oss klarere hva Guds kjærlighet mot oss innebærer. I Jes 11,1 profeterer Jesaja at Frelseren skal skyte fram av Isais stubb. I bibelteksten tenkes det nok på et tre som skal vokse fram, men denne dikteren ser heller for seg at det er ei rose som kommer til vår mørke og kalde verden:

I. Det hev ei rose sprunge
ut av ei rot så grann.
Som fedrane hev sunge:
Av Isais rot ho rann,
og var ein blome blid
midt i den kalde vinter
ved mørke midnattstid.

I Jes 7,14 forutsies det at en jomfru skal føde den kommende frelseren. Her synger vi at det var Maria som fikk den enestående oppgaven å føde denne rosa til jorden vår.

2. Om denne rosa eine
er sagt Jesajas ord.
Maria *møy, den reine*,
bar rosa til vår jord.
Og Herrens miskunns-makt
det store under gjorde
som var i spådom sagt.

Legg merke til de flotte bokstavrimene: *Maria møy*, var den *reine* som bar *rosa*. Dette skjedde ved Herrens *miskunns-makt*, et ord med både bokstavrim og paradoks! Vi forbinder ofte makt med vold og tvang. Guds makt, derimot, skal forbindes med miskunn!

I Jes 9,2 forutsies det at det folket som lever i mørket skal få se et stort lys. Her synger vi derfor i begynnelsen av tredje vers at denne rosa ikke bare dufter svært godt, men også skinner så flott i jordens natt:

3. Guds rose ljuvleg angar
og skin i jordlivs natt....

Den ukjente dikteren avsluttet egentlig salmen med vers 2, for det tredje verset er diktet til i 1844 av den tyske presten Friedrich Layriz. Det er han som lar rosa skinne, og han vil også at salmen skal avsluttes med å gi oss en sterk oppfordring til å la oss fange av denne rosas lys, slik at Jesus kan bli vår beste skatt i livet:

3. ... Når hennar ljós oss fangar,
ho vert vår beste skatt.
Me syng i englelag:
No er det fødd ein Frelsar,
og natti vart til dag.

Ja, de gamle profetiene ble virkelig oppfylt, og de kan oppfylles igjen i dag når vi tar i mot Jesus som vår frelser. Dette er enda tydeligere i den katolske salmeboka, for der avsluttes salmen i presens: "...og natti vert til dag".

Jesus oppfylte altså mange bibelske profetier, og vil fortsette med å gjøre det. Disse to salmene setter ord på at dette gjelder minst fem av de profetiene som vi finner i Jesajaboka.

HIMMELSK OG JORDISK SANG

Vi kan godt kalle *fjerde søndag* i advent for *Gledens* adventssøndag. Nå gjentar vi tekster fra Maria budskapsdag, som vi feiret for ni måneder siden. Nå gjentar vi undringen over at Jesus ble født på underfullt vis. Da vi feiret i mars, var det naturlig å legge vekt på selve underet og på Marias forbilledlige reaksjon. Vi har fått flotte salmer som setter ord og toner på det som skjedde da (Se N¹³ nr 121-131). Når vi nå gjentar feiringen like før julefesten,

er det mer naturlig å legge vekt på den gleden som den underfulle unnfangelser skapte. Vi er midt i ei førjulstid der kirkene fylles av sang fra konserter og *Vi synger julen inn* kvelder.

Ni måneder før Jesu fødsel begynte det med at en engel kom fra himmelen med et budskap til Maria, og det fortsatte med at både Elisabeth og Maria lovpriste Gud for underet. Da Jesus ble født, var det også engler som forkynte underet, denne gangen med sang fra himmelen, og det fortsatte med at gjeterne var de første som lovpriste Gud for underet etter at de hadde sett Jesus i krybben. Både på budskapsdagen og i julenatten var både engler og mennesker fylt av glede og sang, midt i alt det strevsomme de opplevde. Det er særlig to julesalmer som får fram denne doble sanggledden på en fin måte. De har til felles at de er opptatt av lovsang til Jesus både på jorden og i himmelen. Den første er en gjendiktning av en latinsk julesang fra 1751 som het *Adeste fideles*. Den andre er en eldre latinsk sang fra 1300-tallet som først ble gjendiktet av Luther og senere oversatt fritt av Landstad.

7: N¹³ 40: Å, KOM NÅ MED LOVSANG

I denne vakre salmen har vi et svært *spesielt* refreng. Det gjentar samme oppfordring tre ganger på rad, slik at vi til sammen synger den tolv ganger. For at det ikke skal føles kjedelig, gjøres det ofte slik at orgelet i hvert refreng spiller spinkelt første gang, sterkere andre gang, og jubler ut med mange orgelpiper den siste gangen, som også er litt lengre:

Kom, tilbe ham, Guds under!

Kom, tilbe ham, Guds under!

Kom, tilbe ham, Guds under: Vår Herre Krist

Salmen lar oss ikke være i tvil om hva julen bør brukes til: Vi skal *tilbe* Jesus, fordi det vesle barnet var et Guds under. Han får to titler knyttet til seg siste gang: Han er både *vår Herre* som vi skal følge, og han er *Kristus*, det vil si Messias-kongen, som kom for å frelse oss.

I *første og tredje* vers lyder en oppfordring både til oss på jorden og englene i himmelen: La oss sammen lovprise Gud for det store underet han har gjort:

I. Å, kom nå med lovsang, jordens kristenskare!
Å, kom nå med lovsang til Betlehem
Kom for å se ham, kongen i en krybbe!

3. Syng englehærer, syng med salig jubel!
Å, syng myriader, i himlens slott:
Ære til Gud og fred blant oss på jorden!

Hele jordens kristenskare inviteres altså til å lovsynge Jesus, fordi vi i krybben ser en himmelsk konge. Alle engleskarer i himlen inviteres til å fortsette sangen fra Betlehemsmarkene med de samme ord som lød den gang. Til sammen ser vi for oss at dette blir et lovsangskor som fyller hele kloden og hele kosmos! Det kan virke litt stusselig om vi er mindre enn hundre mennesker som strever med sangen i lokalkirken vår. Men sammen med alle andre blir totalen et lovsangskor uten sidestykke. I *andre og fjerde* vers får vi så utdypet hvilket under julens budskap egentlig er:

2. Gud, evig Gud og lys av lys det er han!
Til oss er han kommet som bror i dag.
Sann Gud av opphav, født før alle tider.

4. Herre, vil hyller deg som kom til jorden.
Barn Jesus, deg hører velsignelsen til.
Ordet ble kjød og bor i dag iblant oss.

Her synger vi to sterke setninger om at Jesus er Guds sønn fra evige tider. Derneft synger vi tre sterke setninger om at denne Guds sønn kom til jorden. De siste setningene er ekstra fine: Da synger vi at barnet har med seg velsignelsen fra Gud, og vi underforstår at det er den han vil dele med oss. Aller sist synger vi en setning som er endret litt fra det som står i Bibelen: I Joh 1,14 står det fortidsform: "Ordet ble kjød og *tok bolig* iblant oss". Vi synger presens: "Ordet ble kjød og *bor i dag* i blant oss". Julen handler altså ikke bare om noe som skjedde en natt for lenge siden, men det faktum at denne Jesus lever også i dag og er hos oss i dag med velsignelsen fra Gud.

2: N¹³ 28: JEG SYNGER JULEKVAD

Denne julesalmen *begynner og slutter* på samme måte som den forrige, med sang både på jorden og i himmelen:

1. Jeg synger julekvad,
jeg er så glad, så glad!

4: Hvor er vel glede slik
som høyt i himmerik,
hvor alle engler kveder
en ny og liflig sang
og frem for tronen treder
til Guds basuners klang!

Vi ser at det nå er mer personlig, siden salmen har jeg-form. Det er ikke hele jordens kristenskare som beskrives, men den enkelte kristne. Vi ser også at verbene står i presens i denne salmen. Den oppfordrer altså ikke til lovsang, for den går ut fra som selvsagt at kristne mennesker synger av glede når det er jul.

Når det gjelder *innholdet* i julebudskapet, har denne salmen fire tema på rekke og rad, et tema i hvert vers. Det *fjerde* verset fokuserte livet i Guds himmel og englesangen der. Men før vi kommer så langt, har vi vært gjennom tre tidligere stadier:

I *første og tredje vers* synger vi om det som Jesus gjorde for oss i fortiden, først om det som skjedde julekvelden, dernest om det som skjedde på korset:

1. Min hjertens Jesus hviler
i stall og krybbe trang,
som solen klare smiler
han på sin moders fang.

3: Hvor er Gud Fader mild:
Sin sønn han sende vil.
Vi alle var fordervet
i vår ulydighet,
men han har oss ervervet
all himlens fryd og fred.

Vi ser to store paradokser i disse versene: Midt i en trang og mørk stall skinner Jesusbarnet som solen! Selv om vi mennesker var fordervet i ulydighet, sendte Gud oss Jesus for å frelse oss inn i den himmelske gleden! Kan vi annet enn å synge av glede for et slikt budskap?

I *andre vers* er det tid for å be tre inderlige bønner om det som kan skje i nåtiden:

2: Å Jesus, du barnlill,
deg lenges jeg så til!
Kom, trøst meg allesinne,
tred inn om her er smått,
la meg deg se og finne,
å, da har jeg det godt!

Det er fordi Jesusbarnet skaper en lengsel inne i oss at vi ber disse tre bønnene: At Jesus må *trøste* oss, at han må *tre inn* hos oss, og at vi både må *se og finne* ham. Når vi blir bønnehørt på disse tre feltene, synger vi at vi har det godt!

Det er *refrenger* til hvert vers også i denne salmen, men nå er det ikke én hovedsak som hamres inn gang etter gang med samme ord. Her er det en liten setning som avslutter hvert vers med å synges to ganger. Til sammen utgjør de en liten fortelling:

/: Han er Frelser min! :/
/: Drag meg etter deg! :/
/: Eia, var vi der! :/
/: Eia, var vi der! :/

Her veves fortid, nåtid og framtid sammen: Jesus gjorde et frelsesverk for oss i fortiden, slik at vi i nåtiden kan be bønnen: *Drag meg etter deg*. Da kan vi få en så sterk trygghet for at vi får del i den himmelske gleden etter døden, at vi kan synge med forventning: *Eia, var vi der!* Denne framtidslengselen er så viktig at den avslutter begge de to siste versene.

Det er altså et poeng i begge disse salmene at både engler og mennesker synger av glede over julens store under. Det har gitt inspirasjon til den vignetten som skal brukes til salmeparene i juletiden: Når vi synger julesangene våre, kan vi tenke oss at englene står bak oss og synger sammen med oss! Dette er også en sannhet som vi trenger å bli minnet om, slik at vi kan synge med ekstra stor glede.

(: JULETIDEN

STILLE NATT – GLADE JUL

Det skal handle om verdens mest berømte julesang. Da den kom til Danmark i 1850 trodde man at det var en gammel, anonymt overlevert sang på en folketone fra Tyrol. Men det begynte å gå rykter om at det stod kjente komponister bak, og et stort detektivarbeid begynte. Det endte med at man fant ut at en ukjent organist i Arnsdorf i Østerrike hadde skrevet melodien, og at hans prestevenn Joseph Mohr i nabobyen Salzburg hadde skrevet teksten.

Historien om salmens tilblivelse finnes i en svært dramatisk versjon: Man oppdaget tidlig på julaften at ei mus hadde ødelagt orgelet, men i løpet av dagen klarte man å dikte teksten og melodien og øve den inn med en sanggruppe. Dermed kunne gudstjenesten tilføres en ekstra god opplevelse som trøst for at man ikke kunne bruke orgelet. Det er ikke godt å vite hva som er sannhet og diktning her. Men faktum er at orgelet var i ustand julen 1818, og at de to vennene laget tekst og melodi til en sang som ble framført til gitarakkompagnement på midnattsmessen julenatt. Den gjorde sin virkning der og da, men ble snart glemt.

Da orgelbyggeren kom for å reparere orgelet, derimot, forstod han hvilken kvalitet sangen hadde. Han lærte den utenat, og sørget for at den ble populær da han kom hjem til Tyrol.

Siden har både tekst og melodi gått sin seiersgang verden rundt. Hos oss var det melodien som ble først kjent, for den fikk en helt ny tekst. Etter hvert er også den originale teksten blitt tatt i bruk, og da har vi begynt å synge en helt annen type salme. La meg si litt om hvordan salmen var opprinnelig, før jeg sier noe om hva den ble til i Danmark/Norge.

9: N¹³ 43: STILLE NATT

Opprinnelig ble salmen skrevet som en stillferdig vuggesang som passer godt inn i en midnattsmesse. Når melodien spilles rolig, kan den gjøres til en søvndyssende sang. Erik Hillestad gav originalen en vakker oversettelse i 1991. Alle de tre versene åpner med å betone at den hellige natten var en "stille natt". Det store underet antydes med enkle sammenligninger: Når Maria vugger barnet, tar hun himlen i favn. Når barnet smiler mot Maria, er det himlen som smiler mot henne. Frelseren er født!

I denne salmen skiftes pronomenet ut mellom første og andre vers: I første vers får vi høre om *de* to, at *de* vugger barnet. I andre vers synger vi ikke om at barnet er deres skatt, men at det er *vår* største skatt. Derfor kan tredje verset betone at det er *vår* jord som ikke ble forlatt.

På samme vis som i *Jeg synger julekvad*, kan vi se hvordan de siste linjene, de som gjentas to ganger hver, danner en liten fortelling i seg selv: Det første verset avsluttes med å sette et tankevekkende perspektiv på julenatten: "Jorden tar himlen i favn". Det andre

verset avsluttes med å si hva dette barnet betyr for oss i dag: "Kristus, vår frelser er født". Det siste verset avsluttes med å betone at dette gir oss håp for fremtiden, for Jesus "vier Guds fremtid til vår".

10: N¹³ 47: GLADE JUL

Da den danske presten B. S. Ingemann ble kjent med sangen i 1850, så han helt andre muligheter i melodien. Den kunne også spilles på en sterk og jublende måte, men da måtte teksten få et annet preg. Han bearbeidet teksten så fritt at den framstår som en helt ny salme som passer bedre til juledagens glede, enn til midnattsmessens stillhet. Det blir en helt annen stemning, en helt annen løftning. Nå har vi nesten helt forlatt Betlehem og den første julekvelden. Det er bare to linjer i vers 2 som omtaler det som skjedde der. Resten av salmen er opptatt av det som englene gjør for oss i dag. Vi kan ikke se dem, men denne salmen er som et vindu som åpner opp for denne virkeligheten, slik at den kan skape glede hos oss over hva Jesus betyr for oss i dag! Trinnvis utfolder salmen hva englene gjør for oss:

I. Glade jul, hellige jul!
Engler daler ned i skjul.
Hit de flyver med paradigrønt;
hvor de ser hva for Gud er skjønt,
/: lønnlig i blant oss de går: ./

I det første verset synger vi om at englene er usynlig til stede mellom oss. De kommer fra himmelen i skjul for øyet, og går omkring mellom oss på lønnlig (= hemmelig) vis. De har en evne til å se hva som er skjønt for Gud. Nå flyr de ned til oss med bud om det. Det er nok ikke tilfeldig at Ingemann skriver

at de har med grønne kvister fra Paradis. Det fortelles nemlig i I Mos 8,10-11 om en due som hadde med seg et oljeblad i nebbet da den vendte tilbake til Noahs ark. Da forstod Noah at jorden igjen holdt på å bli beboelig etter storflommen. Nå er julebudskapet som slike grønne "kvister" fra Gud, for det er et forvarsel om den frelsen som venter oss, nemlig livet i Guds nye Paradis!

I de neste versene får vi høre at englenes oppgave er de samme som første julekvelden:

2. ...hellig sang med himmelsk lyd!
Det er engler som hyrdene så,
dengang Herren i krybben lå,

3. ...Jesusbarnet blant oss bor!
Engler synger om barnet så smukt,
han har himmeriks dør opplukt.

4. ...toner julenatt her ned.
Engler bringer til store og små
bud om ham som i krybben lå.

I *andre* vers får vi høre at englene sang for gjeterne den første julekvelden. I *tredje* vers får vi høre at de synger for oss i dag, både at Jesus bor blant oss fortsatt, og at han venter oss bak himmelrikets dør. I *fjerde* vers betones det at de er budbringere om julebudskapet både ovenfor store og små.

Ellers er jubeltonen svært sterk i denne salmen. Alle versene innledes med fanfarer om glede og fred på dobbelt vis:

1. Glade jul, hellige jul...
2. Julefryd, evige fryd...
3. Fred på jord, fryd på jord...
4. Salig fred, himmelsk fred ...

Hvordan kan denne jubelen bli vår? Siste linja i hvert vers, de som gjentas to ganger hver, gir oss et svar på det: Englene er omkring oss på usynlig vis, men dersom vi hører deres evige og salige sang, kan frelsen bli vår slik at vi kan fryde oss over det:

/: lønnlig i blant oss de går. :/
/: evig er englenes sang. :/
/: Salig er englenes sang. :/
/: Fryd deg, hver sjel han har frelst! :/

Det er svært påfallende at samme melodi kan få så ulike tekster knyttet til seg. Det viser oss at vi kan synge om julen på ulike måter: Vi kan både synge med stillferdige og enkle ord, og vi kan juble med sterke og høystemte ord. I fortsettelsen skal vi se hvordan dette er blitt gjort i andre kjente salmer. Vi skal først se på to salmer som bruker enkle ord, så to som bruker høystemte ord, før vi ser på to som plasserer håpet midt i en vanskelig verden.

MED ENKLE ORD

En måte å nærme seg mysteriet på, er å bruke så enkle ord at selv barn kan forstå dem. Det som er sant, kan også sies enkelt. Siden julen ofte kalles *barnas høytid*, er det mange julesanger som gjør det på den måten. Jeg vil ta for meg to slike salmer nå. Men i begge salmene er det slik at de enkle ordene har vært følt litt for små, slik at de har blitt utvidet med dypere perspektiver. Dermed begynner salmene enkelt, og får en mer voksen utdypning som tilføyelse.

II: N¹³ 56: EN KRYBBE VAR VUGGEN

Den enkleste er den som først ble utgitt i Boston i USA i 1884, og ble presentert som en sang Luther skulle ha skrevet for barna sine 400 år tidligere. Det stemmer nok ikke, den er nok skrevet av en ukjent amerikansk forfatter. Den hadde i førsteutgaven to enkle vers, der første vers og halve andre vers beskriver Jesus i krybben på en stillferdig måte. Først i de siste to linjene kommer det en bønn om at Jesus må se til det barnet som synger i senga si, og være hos det gjennom den lange natten:

Away in a manger, no crib for a bed,
The little Lord Jesus laid down His sweet head.
The stars in the bright sky looked down where He lay,
The little Lord Jesus asleep on the hay.

The cattle are lowing, the baby awakes,
But little Lord Jesus no crying He makes.
I love Thee, Lord Jesus, look down from the sky
And stay by my cradle till morning is nigh.

Dette har blitt opplevd som for enkle ord, slik at man allerede i 1892 la til et tredje vers med en tydeligere teologisk tolkning. Da Eivind Skeie i 1979 oversatte sangen til norsk, gjorde han noe enda mer radikalt. Han beholdt bare det første verset fra den opprinnelige sangen, og laget to nye vers for egen del med tolkning av juleunderet. Nå er salmen blitt slik at den begynner med en enkel beskrivelse av Jesus i krybben, med en oversettelse som ligger svært nær ordlyden i det første engelske verset. I det andre verset begynner så Skeie å tolke hva denne fødselen viser oss:

2. Så enkelt og stille kom Gud til vår jord.
Så høyt er jeg elsket av Jesus, min bror.
Han kom fra Guds himmel, Gud selv var han lik,
men Jesus ble fattig, og jeg er blitt rik.

Skeie fortsetter å skrive med enkle ord som selv barn kan forstå. Den teologiske tolkningen er likevel svært dyp. I de to første linjene understreker han at siden det var Gud selv som kom til jorden i dette barnet, viser det hvor høyt Gud elsker oss. I de to siste linjene understreker han motivet for juleunderet: Gud selv valgte å bli fattig for å kunne gjøre oss rike! I luthersk tradisjon kaller vi denne måten å se det på for *det salige byttet*.

Men det er mer å si. Siste verset betoner konsekvensene for oss med dyptloddende uttrykk:

3. Fra krybben til korset gikk veien for deg,
slik åpnet du porten til himlen for meg.
Velsign oss, vær med oss, gi lys på vår vei,
så alle kan samles i himlen hos deg!

På rekke og rad kommer fire fortattede utsagn om Jesu betydning, som til sammen danner en liten fortelling: Han gikk mot korset for å sone skylden vår. Dermed kunne han åpne veien til himmelen for oss. Han lever i dag slik at han kan lede oss gjennom livet. Til sist vil han ta i mot oss i sitt evige rike. Legg merke til hvordan den tredje linja, den som handler om nåtiden, får ekstra vekt: Den er formet som en bønn, den har hele tre verb og hele tre ganger brukes pronomenet oss/vår!

Fremdeles har salmen svært enkle ord, så enkle at selv barn kan forstå dem. Det gjør den betagende vakker, noe som støttes av den vakre melodien salmen fikk i 1895. Det er ikke rart at den på kort tid har blitt en av de mest kjære barnejulesangene vi har. Selv de enkleste ord kan ha et dypt innhold når de er velvalgte!

12: N¹³ 27: ET BARN ER FØDT I BETLEHEM

Den eldste julesalmen i Salmeboka er også skrevet i et enkelt språk. Den er opprinnelig en latinsk sang fra 1300-tallet, men den har kommet til oss i en oversettelse som Grundtvig gjorde i 1820, og som senere ble justert til bokmål av Landstad (eller Lindemann?). Oversettelsen er nokså fri i forhold til originalen, men den har blitt en svært helstøpt salme som skjuler store dybder under enkle ord. Denne salmen begynner og slutter med glede både i vers 1 og vers 9:

I. Et barn er født i Betlehem, i Betlehem.
Nå gleder seg Jerusalem.
Halleluja, halleluja!

9. Lov, takk og pris i evighet, i evighet,
den hellige Treenighet!
Halleluja, halleluja!

Gleden er med hele tiden siden alle vers slutter med et dobbelt *Halleluja*. Dessuten er det slik at kretsen for de som har grunn til å glede seg, utvides fire ganger:

- Vers 1 begynner i ei bygd og en by: Det som skjer i den vesle bygda Betlehem, gir grunn til glede også i Jerusalem, altså er gleden for hele Israels folk.
- I vers 5 kommer kongene fra det fremmede landet Saba med sine gaver. Altså har også hedningene grunn til glede.
- Jesu fødsel gir videre grunn til glede for oss i dag. Merk at versene 1-5 er holdt i tredje person, mens fra vers 6 av glir salmen over til å inkludere oss ved å bruke første person.
- Til sist trekker vers 8 linjene til den tredje byen der gleden skal bli stor: *Himmelbyen*.

Fra andre til femte vers fortelles historien om Jesu fødsel på en betagende måte, først i form av tre store paradokser. I tre vers på rad får vi høre hvor fattigslige kår det var i stallen, men hvert eneste vers kommer så med kontrasten: Det er himmelens konge som ligger der, engler synger av glede, for han er, utrolig nok, både Gud og Herre:

2. En fattig jomfru satt i lønn, hun satt i lønn,
og fødte himlens kongesønn.
Halleluja, halleluja!

3. Hun la ham i et krybberom, et krybberom.
Guds engler sang med fryd derom.
Halleluja, halleluja!

4. Men okse der og asen stod, og asen stod,
og så den Gud og Herre god.
Halleluja, halleluja!

Bibelteksten forteller ikke noe om dyr ved Jesu krybbe, så hvorfor trekkes de inn nå? Det skyldes nok at det står om dem i Jes 1,3, og dermed blir vers 4 en saftig *ironi*. I gammel tid, sier profeten, var det slik at "en okse kjenner sin eier, et esel sin Herres krybbe, men Israel kjenner ikke, folket mitt forstår ikke". Nå står oksen og eselet der igjen og kjenner sin Herre. Er det fremdeles slik at de er klokere enn de fleste mennesker? Oksen og eselet forbereder også overgangen til hedningene i vers 5: Oksen er ofte et symbol for Israel, fordi den er et kultisk rent dyr, mens det kultisk urene eselet er et symbol for hedningefolkene. I vers 5 blir det deres tur:

5. Fra Saba kom de konger tre, de konger tre.
Gull, røkels, myrra ofret de.
Halleluja, halleluja!

Dette verset kunne vi sunget slik som i Sangbokens oversettelse: "Fra Østen kom de vise menn". Det ville vært korrekt i forhold til Matteus-teksten. I stedet syngervi om kongene fra Saba, og dermed trekkes Sal 72, 10-11 inn med profetier om hvordan frelsen skal nå

til jordens ender. Der står det: "Kongene i Saba og Seba skal komme med gaver. Alle konger skal kaste seg ned for ham, alle folkeslag skal tjene ham". Det var dette som begynte å skje allerede i stallen.

Mange er opptatt av å gi de tre gavene symbolske betydninger: Det vanligste er å si at Jesus fikk *gull*, fordi han er en konge med stor makt, at han fikk *røkelse*, fordi han gjorde og stadig gjør en prestelig gjerning for oss, og at han fikk *myrra*, fordi det ble brukt til å salve de døde, og dermed blir Jesu offerdød antydnet.

Etter disse fortellerversene, får vi tre mer voksne vers med teologiske tolkninger av hva Jesu komme betyr for oss. Nå skifter pronomenene fra tredje person til "vi/vår/oss".

6. Nå all vår nød og sorg er bøtt, vår sorg er bøtt,
oss er i dag en Frelser født!
Halleluja, halleluja!

7. Han selv som er Guds eget Ord, Guds eget Ord,
han kom i kjød og ble vår bror.
Halleluja, halleluja!

8. Guds kjære barn vi ble på ny, vi ble på ny,
skal holde jul i himmelby.
Halleluja, halleluja!

Disse enkle versene er faktisk en liten bibeltime med tre avsnitt som bygger på hver sin tekst i Det nye testamente: Det *sjette* verset munner ut i den proklamasjonen som engelen kom med på Betlehemsmarkene i Luk 2, 11: Jesus er Frelser for oss, og det utdypes med allmenne uttrykk for at han bøtte all sorg og nød på våre vegne. Det *sjuende* verset omskriver det som står i Joh 1, 1

og 14: Jesus var Guds evige sønn, og her sies det tydeligere enn i bibelteksten: Han ble vår bror! Det *åttende* verset har samme innhold som 1 Joh 3,1-2: Vi er blitt Guds kjære barn allerede nå, og vi kan se fram til å oppreises til fest i himmelen etter døden. Til sammen dekker disse versene det som Jesus gjorde for oss i fortiden, betyr for oss i nåtiden, og skal gjøre for oss i framtiden.

Visst er det enkle ord i denne salmen. Samtidig er det ni vers med store dybder og mye glede. Salmen beskriver et stort under fram til og med vers 5. Så skifter pronomenene, slik at de tre neste versene inviterer oss til å ta imot Jesus som vår Frelser, bror og Forløser. Den som sier ja til denne gaven, kan ikke annet enn å synge det siste lovprisningsverset i ekte glede!

Disse to salmene viser oss at det går an å synge om julebudskapet med enkle ord. De kan formes slik at barna kan forstå dem på sitt vis, mens vi voksne kan ane store dybder bak det som kan sies så enkelt.

MED HØYSTEMT JUBEL

Vi har sett at den enkle sangen *Stille natt* kunne bli forvandlet til den høystemte sangen *Glade jul*. I siste halvdel av 1800-tallet rendyrket de to fremste salmedikterne i Norge denne høystemte stilen i hver sin kjente julesalme. Det er som om de vil understreke at julebudskapet er så stort at vi ikke kan sette sterke nok ord

på det. Hvis det er sant og troverdig, er det ingen grunn til å spare på lovsangen. Disse salmene inviterer oss ikke til stillferdig undring, men til å bli med i storslått jubel.

13: N¹³ 50: FRA FJORD OG FJÆRE

Kanskje er dette den norskeste av alle julesalmene. I første og siste vers er vi i norsk vinternatur. I de to første versene ser vi for oss kirkene som står midt i bygder og byer både ved fjorder og fjell. Det er Magnus B. Landstad som skriver dette i 1856. Han hadde bodd i Nord-Norge i oppveksten, vært prest i den vakre bygda Seljord i modne år, og skriver mens han er prest i fabrikkbyen Halden. Han ser sikkert for seg alle landsdeler i Norge når han skriver. Fra kirketårnene går det i første vers ut et bud fra klokkene, som lyder som englebasuner ut over landet. Fra de mange hus og gårder kommer derfor gjensvaret i andre vers, i form av at folk strømmer mot kirken til glad julefest:

1. Fra fjord og fjære,
fra fjell og dype dal
et "Ære være!"
i dag gjenlyde skal.
Fra kirketårne
i fryds basuner støt
for Guds enbårne
som er i dag oss født!
*Vi var forlorne,
nå er vi frelst av nød!*

2. Til kirken samle
seg fra hver gård og grend
de unge, gamle
av kvinner og av menn.
Vi ønsker eder
så glad en julefest,
Guds rikes gleder,
Guds fred i Jesus best.
*Hos hver som græder,
vår Herre selv vær gjest!*

I det tredje verset får vi så grunnen til at folk strømmer til kirke på juledagen: De vil rope *Halleluja* og la hjertestrengen røres av julens store under. Legg merke til hvordan Landstad setter ord på betydningen av dette underet i de siste to linjene i disse tre første versene, det som her er trykket i kursiv: Vers 1 slutter med å peke på Jesu frelsesverk i fortiden, vers 2 med å peke på at han er nær hos alle som gråter i nåtiden, og vers 3 med å se fram til den dagen i framtida, da vi skal få komme til det evige Guds rike.

3. Guds store under;
Vi har hans engler hyst!
Krist hos oss blunder,
Guds fred på jord er lyst!
Ja, la kun høres
Guds barns Halleluja,
la strengen røres
for Krist i Davids stad!
*Nu skal vi føres
med ham til himlen glad!*

Etter tre vers med felles juleglede, slår Landstad over i det mer personlige. Det venter både gaver og glede for den som i sine tanker kommer inn til krybben:

4. I krybben smiler
gudsbarnets nådeskin
mot hver som iler
med hyrder til ham inn.
Ved krybben nede –
hvor blir vel sjelen full
av bønn å bede,
av myrra og av gull!
Der er det glede,
Gud er oss hjertens huld.

Den som tar til seg sannheten i dette budskapet, og som skjønner at det gjelder meg personlig, kan ikke annet enn å reagere som i femte verset: Her finner vi først en dobbel takk, og dernest en firedobbel invitasjon at Jesus må komme inn, tenne lys, la isen briste og gi oss varme:

5. *Ha takk, som treder
til armods hytter ned!
Ha takk, som gleder
oss med din søte fred!
Kom inn, o Kriste,
tenn lys i hvermanns gård!
La isen briste,
gi varme snart og vår!
La ingen miste
hva godt din fødsel spår!*

Landstad avslutter salmen ute i vinternaturen om natten mens stjernene lyser. De stjernene han da ser lyse opp, minner ham om den nådens sol som Gud lot skinne for oss i Jesus, og skaper forventning om at den store julefesten skal komme ved tidenes ende:

6. Her ute kulde
er nu - og dypen sne,
Guds himler fulle
av stjerner dog å se.
For oss opptennes
en deilig nådens sol,
Guds åsyn vendes
til oss fra himlens stol;
når allting endes,
vi der skal holde jull!

14: N¹³ 58: KLING NO KLOKKA

Den som vil skrive en julesalme i høystemt språk, kan neppe gjøre på en mer fullkommen måte enn Elias Blix gjorde det i 1889. Da skrev han en salme der mesterlig form, majestetisk melodi og margfullt innhold smeltet sammen på en måte som savner sidestykke.

La meg begynne med å si litt om *form og melodi*. Hvert av versene er tredelt. I første og siste del har han fire 4-takts linjer med både enderim og gjentakelse i midten. I mellomdelen har han tre 5-taktslinjer med enderim og gjentakelse som slutter med en 4-takt. Dette er en form som gjør et majestetisk inntrykk når det synges. Det er som vi hører kirkeklokkenes jevne rytme hele tiden.

Dessuten velger han omhyggelig ord som har god klang. Nynorsk kan være et mer lydmalende språk enn bokmål, og det utnyttes til fulle her. I tillegg har han mange alliterasjoner, det vil si ordpar som begynner på samme bokstav: *Kling – klokka, tusen tårn, livsæl ljod, strøym – strender* og så videre. I vers 5 er han ekstra elegant: *Barn er bære, barnekåret ved det me vann*. Her er storslått retorikk med på å understreke at da Jesus ble født som barn, åpnet han muligheten for at vi kunne bli Guds barn. Ordenes klang i hele salmen etterlikner kirkeklokkers klang.

Dette understøttes også av melodien. Tre av melodilinjene begynner eller slutter i en lav H, mens de tre andre begynner en oktav høyere. Dermed vekkes det en følelse av at en stor og en liten kirkeklokke veksler med å ringe.

Innholdet er også svært gjennomtenkt. Hele salmen er også tredelt: Den begynner med ytre juleskikker i dag, fortsetter med fortidens under i Betlehem, og avslutter med den indre betydningen dette underet har for oss i dag og i framtida.

I det første verset hører vi om kirkeklokkene som lyder over hele landet. De både lokker, kaller og hilser oss. Så får vi et vers der vi hører om julesangene som lyder over hele landet. De er som en salig englesang som farer gjennom grender og strømmer over strender:

I. Kling no, klokka!
Ring og *lokka*,
ring og *lokka* frå tusen tårn!
Tona om frelsa!
Kalla og *helsa*,
kalla og *helsa* med fred Guds born!
Kling no, klokka!
Ring og *lokka*,
ring og *lokka* frå tusen tårn!

2. Songar *sæle*,
englemæle,
englemæle med livsæl ljod!
Far gjennom grender,
strøym over strender,
strøym over strender som toneflod!
Songar *sæle*,
englemæle,
englemæle med livsæl ljod!

De to neste versene bringer oss til den første julekvelden. Først bringer vers 3 oss til Betlehemsmarkene med ord som er hentet fra både englekoret i Luk 2,11 og frå Joh 1,4-5 og 9: Barnet er Frelseren, det vil si lyset og livet for oss. Dernest bringer vers 4 oss inn til krybben slik at vi kan se underet og den hemmelige

skatten. Nå lånes de sentrale ordene fra Joh 1,14, men gis et sterkere uttrykk: Da Guds sønn ble menneske, ble han vår bror.

3. Englar kveda:

Høyr den gleda,

høyr den gleda som her er hend!

Ljoset er runne,

livet er vunne,

livet er vunne: ein Frelsar send.

Englar kveda:

Høyr den gleda,

høyr den gleda som her er hend!

4. Sæle stunder,

store *under*,

store *under* og løyndoms *skatt*!

Møyi vart moder,

Gud vart vår broder,

Gud vart vår broder i jolenatt.

Sæle stunder,

store *under*,

store *under* og løyndoms *skatt*.

De to siste versene setter ord på de viktigste følgene dette underet har for oss i dag. I vers 5 låner Blix ord fra Joh 1,12-13 og Joh 3,5 og understreker at vi nå har fått barnekår hos Gud, fordi vi er gjenfødt til nytt liv ved hans Ånd. I vers 6 ser han fram mot den dagen da klokken igjen skal lyde over hele landet. Nå kommer klokkeklangen fra himmelen, fordi de skal ringe inn til den virkelige store høytiden i det evige Guds rike.

5. Barn er bore.
Barnekåret,
barnekåret ved det me vann.
Anden no føder
oss til *hans brøder,*
oss til *hans brøder, Guds born* som han.
Barn er bore.
Barnekåret,
barnekåret ved det me vann.

6. Sjå, det dagast,
snart det lagast,
snart det lagast til *høgtid ny!*
Då skal oss *klokka*
leikande lokka,
leikande lokka til *helg i sky.*
Sjå, det dagast,
snart det lagast,
snart det lagast til *høgtid ny!*

Begge disse salmene peker mot en tredobbel sannhet fra vers 3 av: Det skjedde et under den første julekvelden (versene 3 og 4), det kan skje et under i livet vårt i dag (vers 5), og det skal skje en fullendelse i Guds himmel i en dag i framtida (vers 6). Fordi dette er sant og troverdig, kan både kirkeklokker, kirkegang og storslåtte julesanger være passende uttrykk for den takknemligheten vi fylles av (versene 1 og 2).

MED HÅP I MØRKET

De høystemte salmene har en svært ensidig betoning av budskapet. Det er sant at Jesus kan gi oss frelse i både nåtid og framtid. Men det er like sant av vi likevel må leve i en verden som kan være både mørk og ubarmhjertig. Dersom vi tar det med i betraktning, er det all grunn til å synge om håpet på en mer stillferdig måte.

De siste tiårene av 1900-tallet gav oss både en sjelesorgbevegelse og en sosialetisk bevegelse som betonte disse sidene ved kristenlivet. Dermed fikk vi også julesalmer som forankret håpet i verden på en svært realistisk måte. Svein Ellingsen skrev salmen *"Vi ser deg, Herre Jesus, som en av jordens små"* (N¹³ nr 65). I alle tre versene settes det ord på den nøden som mennesker opplever: Vi kan kjenne oss små, vi kan knuges under byrder, vi kan ha tunge vakter, vi lever i mørket og vi kan føle oss forlatt. Men alle tre versene betoner også at vi kan se Jesus, at vi kan åpne oss for ham, og at han kan hjelpe oss. Bjørn Eidsvåg skrev sangen *"I en natt så klar og kald"* (N¹³ nr 69). Her forankres også julebudskapet i natten, kulden og forlattheten. Det kom til en ung og tapper mor (vers 1), det kom til skremte gjetere (vers 2), og det kommer fremdeles med håp og fred "i det stille, til de små" (vers 3).

Men dette perspektivet er langt fra nytt i julefeiringen. Da høytiden ble lagt til vintersolverv på 300-tallet, oppstod et problem: Den 26. desember var allerede avsatt til å markere kirkens første martyr: Stefanus. Kunne man fortsette å feire ham midt i julefesten? Hvordan passet det seg å feire Jesu fødsel med jubel den ene dagen, for dagen etter å bli minnet om at kristne risikerte å bli forfulgt og bli drept for sin tros skyld? Kirken bestemte seg for at den spenningen måtte man tåle, for den er dessverre så altfor realistisk.

Det er slik her i landet at vi ikke rekker å feire juledagens glede i alle kirkene på første juledag. Derfor brukes andre juledag til å feire budskapet i de kirkene man ikke rakk over dagen før. Dermed forsvinner Stefanusdagen i de fleste menighetene våre, men i bystrøk, der man har gudstjeneste i samme kirke begge dagene, kan man markere den. Derfor har salmeboka et eget avsnitt med ni salmer til den dagen: N¹³ nr 73-81. De fleste av disse er ikke spesielt knyttet til julebudskapet, men til å synges i solidaritet med og i forbønn for kristne som forfølges over hele verden. Men to norske salmer knytter forbindelsen mellom julefeiring og de problemer som kristne også her i landet må regne med å måtte møte.

15: N¹³ 75: JEG ER HOS GUD I NÅDE

Julen 1799 ble svært spesiell for Hans Nielsen Hauge. Han hadde fått et sterkt kall fra Gud om å være evangelist. Han hadde derfor i mange år reist land og strand rundt for å holde vekkelsermøter. Han hadde skrevet mange bøker som ble flittig lest. Dette var imidlertid ikke uproblematisk, for det var ikke tillatt med slike forsamlinger uten at stedets prest gav sin godkjennelse. Derfor hendte det at han ble arrestert fordi han forbrøt seg mot dette forbudet, men det tok aldri lang tid før han ble satt fri igjen og kunne fortsette. Men da han ble arrestert i Trondheim i desember 1799, skjønnte han at nå var det blitt mer alvor, for nå var forhørene mye mer systematiske. Han fryktet vel at det skulle skje som senere skjedde:

Han måtte sitte i fengsel i sju år fra 1804, og så i tukthus i to år fra 1813. Vi har altså ikke vært fri for kristenforfølgelse her til lands heller.

Det ble en pause i forhørene i selve julehøytiden, og da skrev Hauge en salme som siden har blitt mye sunget. Noen hevder at den ble skrevet selve julaften, men det vet vi ikke sikkert. Selv om det første verset er formet på en generell måte, er det ikke vanskelig å skimte den konkrete situasjonen som han var i:

1. Jeg er hos Gud i nåde,
hva skader verden meg
om den en stund får råde
og stenger meg min veil!
Vil den mitt legem binde
i fengslets mørke skjul,
skal ånden seier vinne
og feire glad sin jul.

Salmen har nå et vers mindre enn i Landstads salmebok, slik at det klareste kampverset er blitt tatt ut. Men fremdeles er det tydelig at vi møter to slags folk i denne verden: Lysets slekter som tror på Guds nåde, og den vantro flokken som trakasserer dem. Det andre verset handler om de vantro:

2. Den vantro flokk ei fatter
hva Åndens virkning er;
men møter dem med latter
som har sin Jesus kjær.
Å, visste bare alle
hva tjener oss til fred;
Gud fri oss fra å falle
i mørkets avgrunn ned.

Dette var enda tydeligere i Landstads salmebok, for der var også siste halvdelen av verset formulert som en beskrivelse av de vantro, ikke som en bønn for dem: *"De vil ei se og kjenne hva tjener dem til fred - Men det er blindt å renne i mørkets avgrunn ned"*.

Disse to versene inneholder en hel teologi om den vantro flokken: Hauge bruker i andre linjen i vers 1 ordet "verden" om det som preger den. Han skriver videre i vers 2 om at de ikke fatter Åndens virkning og ikke vil se og kjenne det som tjener dem til fred. Dette fører til at de møter kristne med latter (vers 2), og at de til og med kan binde dem i fengsel (vers 1). Det kommer til å ende med at de vil "falle i mørkets avgrunn ned" (vers 2).

De siste to versene handler om kristenflokken. Om dem har Hauge mye mer å si:

3. Vår Gud oss trofast lover
at han *hver sjel vil fri*
som her i livet våger
å *vandre sannhets sti*,
som ei lar seg forføre
av verdens falske skinn,
men faste trinn vil gjøre
helt i Guds rike inn.

4. Guds nåde oss forene
og stå oss kraftig bi,
så vi ham rett kan tjene
og *følge sannhets sti*,
så vi, som lysets slekter
med *samme tro og sinn*,
for ham oss selv *fornekter*,
i himlen trenger inn.

Dersom vi ser på alle formuleringene i salmen, har Hauge faktisk en hel teologi om de goder som kristne eier midt i forfølgelser og spott (se det som er satt i kursiv):

- Det som preger "lysets slekter" (vers 4) er at de er hos Gud i nåde (vers 1 og 4).
- De har del i mange gode gaver: Indre seier og glad julefeiring (vers 1), frigjøring (vers 3) og Guds kraftige bistand (vers 4).
- De forenes i et fellesskap med samme tro og sinn (vers 4).
- De har som oppgave å vandre sannhets sti (vers 3 og 4) med faste trinn (vers 3). De tjener Gud og fornekter seg selv (vers 4).
- Etter døden vil man ikke ende i fortapelsen, men tvert imot avsluttes begge de siste versene med å betone at man går "helt i Guds rike inn" (vers 3) og at man "i himlen trenger inn" (vers 4).

Den som sammenlikner det som sies om disse to flokkene, kan vel ikke være i tvil om hvor det er best å høre til? Ingen kristne ønsker vel å la "seg forføre av verdens falske skinn"? (vers 3). Alle kristne er vel tvert om beredt til å tåle både spott og forfølgelse, fordi de godene man har og vil oppnå er så store? Da blir belønningen at tross all motgang "skal ånden seier vinne og feire glad sin jul" (vers 1).

16: N¹³ 76: JOLEKLOKKER OVER JORDA

Ved starten av 1900-tallet var friheten til å forkynne Guds ord en selvsagt rett i Norge, slik at ingen lenger risikerte å møte samme skjebne som Hans Nielsen Hauge. Men det betød ikke at problemene for kristne var over. Anders Hovden skrev en julesalme i 1923 der han forsøkte å tale inn i to vonde situasjoner: Han ville trøste kristne som led nød av ulik art, og han ville formane kristne søsken som lå i strid med hverandre. Dette gjør

han på en indirekte måte. De som tiltales direkte i salmen er nemlig *juleklokkene* i to vers (vers 1 og 4), *Gud Fader* i to vers (vers 2 og 3), og også *den arme jorden* i et lite hjertesukk (midt i vers 4).

Hovden kommer med seks oppfordringer til kirkeklokkene om å ringe, og tre oppfordringer til at de må kime. Dette må skje fra høye tårn liksom fra høye fjell, slik at hele jorden hører det. De har nemlig et budskap om fred fra Gud til alle sinn og alle hjerter:

1. Juleklokker over jorda,
ring no høgt frå tårn og tind,
ring no ut dei sæle orda:
Fred fra Gud i alle sinn!
Ring for heile folkehopen,
ring og kim i nord og sud,
til me skodar himlen open,
til me får ein smil av Gud!

4. Klokke vidt om verda kime
mildt til alle hjarto ned...:
... Ring for heile folkehopen,
ring og kim i nord og sud,
til me skodar himlen open,
til me får ein smil av Gud!

Vi ser at siste halvdel av disse versene er identiske. Dermed understrekes det ekstra sterkt at formålet med klokkeklangen for alle folkeslag fra nord til syd er denne: Hvert enkelt menneske må få se en åpen himmel og en Gud som smiler mot dem!

Midt i vers 4 finner vi et hjertesukk som rettes mot den arme jorden:

4. ... I vår Frelsars Fødselstime,
arme jord, ha jolefred!...

Vi aner at det er mye ufred på jorden. Derfor sukker Hovden: Måtte man kunne ha fred i det minste under julehøytiden! Kanskje man da får anledning til å tenke seg om, slik at det kan bli mer fred også til andre tider av året?

De to versene midt i salmen er formet som bønner til Gud. Her tiltales Gud helt bevisst som *Fader* i vers 2, mens vers 3 ber Ham sende oss sin *kjærlighets Ånd*. Tiltalen av Gud som Far passer godt når han skal trøste kristne som opplever sorger og lidelser av ulik art:

2. Fader, send din fred til alle
dei som sit i *sorg og sut*,
Ljose himmelklokker kalle
dei frå *lidingsnatta* ut!

Bønnen om at Gud må sende sin kjærlighets Ånd passer godt når han vil formane kristne som lever i ufred med hverandre:

3. Send oss, Gud, din kjærleiks Ande,
gjer det mellom kristne greitt....
...Våre strider må du jamna,
småleg kiv og ovmods ferd,

Det er mange slags lidelser en kristen må være forberedt på å gjennomleve. Kanskje er noe av det mest uforståelige at kristne søsken kan komme i bitter konflikt med hverandre.

Det kan komme til å gå så langt at man legger hverandre for hat. Den som opplever det, har det svært vondt, og fellesskapet blir preget av iskald splittelse i stedet for gjensidig støtte. Derfor bruker Hovden mange ord på å framheve en viktig side ved julebudskapet: Jesus ble menneske for å kjøpe oss fri til å bli ett fellesskap av søsken.

2.Vis: På jorda alle stader
bur ei ætt av *same* blod,
kjøpt til *born* av *same* Fader,
sysken, eitt i hug og mod.

3.knyt i nåde syskenbandet,
*sam*ambind oss rett til eitt!...
... alle kristne sysken *samna*
til ein *samlynd* Herrens hær!

Legg merke til ordbruken her: Fem ganger brukes ord som søsken, *barn* og *ætt*, og fem ganger ord med leddet *sammen* i seg (se kursiv). Det stråler et budskap om enhet mellom mennesker ut fra julens hendelser. Derfor er det viktig at kristenflokken viser i praksis at det er sant at Gud er like glad i alle og at han vil gi sin fred til alle. Salmen gir oss to utfordringer: Vi skal gå Guds ærende med trøst til alle som opplever sorg og lidelser, og vi skal legge stor vekt på å komme overens med hverandre. Da kan julebudskapet gi oss mer enn fine emner til julesanger, det kan også inspirere oss til å virkeliggjøre kjærlighet på denne arme jorden vår!

Disse to salmene har vist oss at det ikke alltid er naturlig å synge julebudskapet ut med høystemt jubel. Når livssituasjonen er vanskelig, blir tonene mer dempede, men gleden over det håpet vi har, er ikke mindre sann av den grunn.

FORTELLING OG TOLKNING

Det er julen som er den enkleste høytiden å levendegjøre for barn. Derfor kalles julen ofte for *Barnas høytid*. Julen har et lite barn i sentrum, og fortellingene om det som skjedde er så enkle at de fenger barna lett. Derfor har julefeiringen gjennom alle år vært en hovedperiode for trosformidling. Her har foreldregenerasjonen et godt redskap til å påvirke barna sine til å vokse inn i den samme troen som de selv har. De vil gi videre et budskap som er både sant og godt. Derfor er det viktig å finne gode måter å formidle det på. Jeg vil nå ta fram to salmer som viser oss hvordan en slik trosformidling kan skje. Det er nesten hundre år mellom dem, og det er tydelig at trosformidlingen har endret seg i løpet av den tiden.

17: N¹³ 51: JEG ER SÅ GLAD HVER JULEKVELD

Julaften 1858 går Marie Wexelsen rundt om i stuene på storgården Sukkestad på Toten. Hun venter på julegjestene. Hun er begavet med dikteriske evner, og denne dagen bruker hun dem til å skrive en julesang mens hun venter. Sangen ble svært godt tatt imot, og den ble i løpet av 20 år kjent som *Barnas julesang*. I 1883 ble den til og med kalt *Barnets yndlingssang*. Den gjør oss kjent med trosformidling i to generasjoner slik den ble ivarettatt for over 150 år siden.

Først er salmen et uttrykk for *den trosformidlingen Marie Wexelsen selv stod for*. Hun kan forutsette at barna kjenner forellingen om Jesu fødsel, så den trenger hun ikke gjengi. Hun kan derfor legge all vekt på å framheve de store kontrastene som kommer fram i det som skjedde:

1. Jeg er så glad hver julekveld,
for da ble Jesus født;
da lyste stjernen som en sol,
og engler sang så søtt.

2. Det lille barn i Betlehem,
han var en konge stor
som kom fra himlens høye slott
ned til vår arme jord.

3. Nå bor han høyt i himmerik,
han er Guds egen Sønn,
men husker alltid på de små
og hører deres bønn.

4. Jeg er så glad hver julekveld,
da synger vi hans pris;
da åpner han for alle små
sitt søte paradis.

Vers 1 framhever at Jesu fødsel må ha vært spesiell, siden den ble ledsaget av både stjerneskinns og englesang. Vers 2 framhever kontrastene i det som skjedde: Det lille barnet var en stor konge, han kom fra et himmelsk slott ned til en fattig jord. Vers 3 framhever en tilsvarende kontrast i dag: Nå bor han i himmelen, men det er likevel slik at han hører på bønnene til jordens små. Han er nemlig mer enn en konge, han er Guds sønn!

Vers 4 gjentar gleden fra første vers, og nå er det på jorden at sangen lyder, for nå har vi fått håpet om evig liv etter døden.

Vi ser at dette er en frimodig trosformidling. Her synges det tydelig om den betydningen julehendelsen har både i nåtid og framtid. Likevel er språket så enkelt at selv barn kan forstå det.

I midtversene får vi høre om *den trosformidlingen som Marie Wexelsen selv hadde vokst opp med*. Den var ikke mindre frimodig:

5. Da tenner moder alle lys,
så ingen krok er mørk;
hun sier stjernen lyste så
i hele verdens ørk.

6. Hun sier at den lyser enn
og slukkes aldri ut,
og hvis den skinner på min vei,
da kommer jeg til Gud.

7. Hun sier at de engler små,
de synger og i dag
om fred og fryd på jorderik
og om Guds velbehag.

Mor utfører både symbolhandlinger og forkynnelse. Hun tenner lys overalt i stua for at det skal minne om stjernens klare lys den gang. Tre ganger betones det hva hun sier for å tolke det: Stjernen lyser i hele verden, den lyser fremdeles, og den kan lyse opp barnas livsvei slik at de kommer til Gud. Det er også slik at englene synger i dag, og dersom vi lytter til deres sang, får vi høre om Guds fred, fryd og kjærlighet mot oss.

De siste to versene er en *invitasjon* til alle som synger sangen. Nå er det "jeg/meg" som overtar i hele fem setninger. Hittil har det vært antydning at "jeg er så glad hver julekveld" både i vers 1 og vers 4. Nå synger "jeget" ut at jeg både vil lovprise Jesus, takke for det barnekåret som jeg fikk i dåpen, elske ham tilbake, og være trygg på at han elsker meg:

8. Å, gid jeg kunne synge så,
da ble visst Jesus glad;
for jeg jo også ble Guds barn
engang i dåpens bad.

9. Jeg holder av vår julekveld
og av den Herre Krist,
og at han elsker meg igjen,
det vet jeg ganske visst.

Med dette er trosopplæringens mål klart formulert: Det barnet som ble døpt til å være Guds barn, skal oppmuntres til å glede seg over det og leve i det hele livet, trygg i Guds kjærlighet.

18: N¹³ 64: NÅ HAR VI VASKE GOLVET

I 1951 fikk den landskjente viseforfatteren Alf Prøysen en forespørsel fra redaktøren av *Magasinet for alle*. Han ville ha ei ny vise til julenummeret det året. Han skrev: "Vi har så mange julesanger, men ingen julevise. Kan du ikke forsøke å bringe himmelen ned i ei gråstue?" Alf Prøysen tok utfordringen, og han skrev visa si til en melodi som en god venn hadde komponert til en revy de laget sammen under krigen.

I denne visa tar Alf Prøysen sin egen mor som modell for en trosopplærer. Han beskriver i vers 1 hvordan hun samler barna rundt seg midt i travelheten før jul og setter seg sammen med dem ved vinduet, slik at de kan finne den lyseste av stjernene der ute. Dermed får hun et påskudd til å gjengi julefortellingen på en enkel og hverdagslig måte i versene 4 og 5. Vi får høre i et enkelt hverdagsspråk om den friske og rene gutten som ble stelt av mor mens far smilte, vi får høre om gjeterguttene som kom med lamunger til Jesus, og vi får høre om vismennene som mistet retningen, men som ble reddet av stjerna slik at de ikke gikk seg vill.

Moren til Prøysen gjør altså det aller viktigste hun kan gjøre overfor barn i julen: Hun setter seg ned med dem og forteller julefortellingen på en måte som gjør at de kan leve seg inn i den. Hun gjør det i et hverdagslig og jordnært språk. Men til forskjell fra Wexelsen, er hun svært forsiktig med å tolke hva dette kan bety for dem. Det må de finne ut av selv. Likevel gjør hun noen føringer som kan få dem til å undre seg. Hun gjør stjerna til et hovedsymbol, på den måten at den stjerna som lyste over Jesu stall, den lyser også for oss i dag.

Prøysen skriver i begynnelsen av vers 2 at stjerna er "den *blankeste* ta alle, hu er så *klar og stor*." Dermed er den verd at vi legger merke til den. Han gjør stjerna enda mer tiltalende i vers 3: "Hu er så *snill* den stjerna, hu *blonke*, kan du sjå?" Ikke bare det, han sier at den laget ei bro mellom seg og himmelen og ei krybbe og ei ku. I sin tid viste den vei for de vise menn, synger vi i vers 5, og dermed antydes det at den kan vise vei for oss i dag. Så bruker Prøysen et påfallende ord i vers 6: Han sier at stjerna *brant* og fortsatt *brenner*. Hvorfor dette uttrykket? Er det for å understreke at den viser oss Guds kjærlighet? Det er i så fall en Guds kjærlighet som er like stor samme hva som hender.

Det er en setning som gjentas to ganger, både i slutten av vers 2 og helt til slutt i visa: "Du ser a over taket der a Jordmor-Matja bor." Det kan sies mye om de to kvinneskikkelsene som er smeltet sammen i jordmor Matja. Men for oss som ikke kjenner disse heltinnene fra Prøysens liv, er det forankringen i hverdagen som er viktig. Vi kan også se stjerna skinne inn i hverdagen vår. Dermed har vi fått utfordringen: Vil vi ta imot skinnet fra stjerna slik at det kan prege livet vårt? Det er svært talende at Prøysen bringer ei jordmor inn i sangen akkurat her. Ei jordmor har som oppgave å forløse livet. Dermed antydes det at når stjerna skinner for oss, kan gudslivet forløses i oss.

Sangen mangler altså ikke symbolikk som kan vise vei inn til kjernen av julebudskapet. Men den gis bare i form av antydninger, og det kreves mye ettertanke fra den som synger for å tolke symbolikken.

Disse salmene setter dermed to typer trosformidling opp ved siden av hverandre. Wexelsen kunne forutsette at barna kunne juleevangeliet, slik at hennes oppgave ble å tolke betydningen av det på en klar og utfordrende måte. Prøysen måtte ta på seg oppgaven med å gjenfortelle juleevangeliet på en enkel måte, og deretter nøyde han seg med antydninger om hva det kunne bety. Den siste typen trosformidling passer bedre i vår moderne tid, der barns kjennskap til bibelfortellingene ofte er svært sparsom, og der idealet er å ikke presse noen form for sannhet på andre, men heller la det være opp til hver enkelt å tolke på sin måte.

Mens Wexelsen kan oppleves vel frimodig i vår tid, har vi grunn til å spørre om Prøysen er for forsiktig? Det er nok ikke uten grunn at det var svært omdiskutert om sangen hans kunne få plass i ei salmebok. Kanskje er det beste å lære barna begge salmene: Da får de fortellingen fra Prøysen og den frimodige tolkningen fra Wexelsen!

RUNDT KRYBBEN OG TREET

Den som er overbevist om at julebudskapet forteller om en virkelig Guds handling blant oss, vil være opptatt av å formidle det med alle midler som står til rådighet. Et middel er fortellingen. Når den blir levende gjengitt, kan den gripe både barn og voksne. Vi kan også støtte opp under fortellingen med ulike ritualer, symboler og skikker. Julefeiringen er en utmerket anledning til å kombinere disse metodene på en god måte.

I forrige avsnitt tok jeg for meg to salmer som la vekt på julefortellingen, men også der ble det benyttet konkrete symboler: Marie Wexelsen lot mor tenne alle lys i stua før hun satte seg ned og fortalte. Alf Prøysen lot mor samle barna ved vinduet slik at de kunne se stjerna. I dette avsnittet vil jeg hente fram to salmer som bruker enda klarere symbolikk.

19: N¹³ 32: FRA HIMLEN HØYT JEG KOMMER HER

Luther tok initiativet til en stor reformasjon av kirken i starten av 1500-tallet. Det var viktig for ham at evangelisk kristendom fikk godt feste i hverdagslivet og kirkefester hos folk flest. Han ville være folkepedagog. En av de skikkene som måtte reformeres, var skikken med krybbespill på juledagene.

Man hadde ikke juletre den gangen, derfor var julekrybben i sentrum. Julekrybbet kunne bli laget i full størrelse på byens torg sørover i Europa, for der tillot været at man kunne boltre seg utendørs med sang og dans. Man kunne dele ut roller til folk i byen, både til Maria og Josef, til gjeterne og vise menn. De kunne stilles opp midt på torget i et slags tablå, og så kunne folk danse omkring krybben i store ringer mens de sang Maria-sanger. Det kunne være en solist som sang versene, mens folk ble med på refrengene. Noen steder var dette en del av en større folkefest. Men skikken og ordvalg i mange av sangene var sterkt preget av katolsk Maria-fromhet, og det passet ikke så godt til reformasjonens anliggende.

I 1535 skrev derfor Luther en barnesang for sine egne barn til julaften. Han brukte melodien fra ei dansevis som het "Jeg kom fra fremmed land", noe som passer godt til at Jesus kom fra himmelen ned til jorden. Siden de hadde julekrybbe hjemme, sang de den i familien mens de stod foran den. Som vi ser i salmeboka, er en i familien engelen som synger de fem første versene, mens alle blir med på de seks siste. Det er lett å se for seg at engelen kan peke vekselvis mot krybben og forsamlingen mens han eller hun synger.

Det er ikke vanskelig å tilpasse dette et større format, slik at sangen også kan brukes i krybbespill på byens torg. Vi vet ikke om det noen gang har vært gjort slik med denne salmen. Vi kan likevel tenke oss at krybben er i midten, mens folk danner små og store ringer rundt den. Så kommer det en engel inn i ringen og begynner å synge. Han går en runde mens han synger første vers og holder hendene ut mot folket:

1. Fra himlen høyt jeg kommer her,
med hilsen både god og kjær,
det glade budskap om Guds fred,
det bringer jeg til jorden ned.

Deretter går engelen til krybben og peker på den mens han synger de to neste versene:

2. Et lite barn er født på jord.
En utvalgt jomfru er hans mor.
Her ligger han så fin, så kjær,
Han deres fryd og frelse er.

3. Det er den Herre Krist, vår Gud,
Som fra all nød frir dere ut,
Han er en frelser ved Guds Ånd
Som løser alle syndens bånd.

Deretter går engelen en ny runde og holder hendene mot folket mens han synger fjerde vers:

4. Han bringer dere salighet,
den som Gud Fader har beredt;
At dere skal til evig tid
ha liv med oss i himlen blid.

Så stopper engelen opp, legger ei hånd på skulderen til en i ringen og peker mot krybben mens han synger det femte verset:

5. Gi nøye akt på dette tegn;
i krybben svøpt, i stallens hegn,
Der finner dere barnet lagt
som bærer verden med sin makt.

Legg merke til utviklingen i det som engelen synger: Han begynner med å peke på det vesle, fattige barnet (vers 2), han fortsetter med å tolke betydningen av Jesu verk både i forhold til synd og nød (vers 3) og det evige liv (vers 4), før han avslutter med å komme med den samme oppfordringen som gjeterne fikk av engelen den første julekvelden: Dere kan selv finne det! (vers 5, jfr. Luk 2,12)

Nå er det store spørsmålet: Hva vil folket gjøre? Vi vet at gjeterne i sin tid gikk til krybben og fikk se noe som gjorde at de lovpriste Gud. Nå overtar menigheten sangen, og oppmunter hverandre først til å gjøre det samme som gjeterne:

6. Kom, la oss vandre glad i sinn
med hyrdene til barnet inn,
og knele der, med takk og bønn,
for ham som er Guds egen Sønn.

Så kan vi tenke oss at man begynner å gå sakte i ringer rundt krybben mens man synger om det store paradokset at Guds egen Sønn kom så fattig og ydmyk til oss:

7. Du edle gjest, velkommen vær!
For syndres skyld, du kommet er.
Så fattig kom du hit til meg –
jeg aldri nok kan takke deg.

8. O Herre, verdens skaper god,
hvor fattig du deg føde lot!
Hvor ydmyk lot du deg bli lagt
i stall og krybbe, uten prakt!

9. Men slik har det behaget deg
den sannhet å forkynne meg
At alt hva verden stoler på,
det er for deg som halm og strå.

Kanskje stopper ringene så opp mens man inviterer Jesus til å
ligge som i en krybbe i sitt eget hjerte:

10. Å, hjertens kjære Jesus Krist,
gjør deg en vugge i mitt bryst!
Kom, hvil deg i mitt hjertes skrin,
og gi meg del i nåden din!

Kanskje går man raskere rundt i ringene mens man synger det
siste lovprisningsverset:

11. Vær lovet, Gud, som gaven god,
din egen Sønn, oss sende lot!
Hør, gleden gjennom himlen går,
Guds engler hilser oss: Godt år!

Når siste linja synges, kan engelen slå ut med armene mot folket,
og etter at den er sunget, kan hele forsamlingen klappe i hendene
av glede!

20: N¹³ 52: DU GRØNNE, GLITRENDE TRE

Mot slutten av 1500-tallet begynte man å
gjøre mye mer ut av offentlige krybbespill i
katolske land. Folket skulle vinnes tilbake til
katolsk tro ved å satse sterkt på kunst som overmannet følelsene.
Det ble mer og mer ønskelig at lutherske kristne fant et alternativ.
Dermed utviklet det seg en ny juleskikk i Europa, nemlig å pynte

et juletre i stua, og den bredte seg utover landegrensene på 1800-tallet. Man utviklet også den skikken at man gikk rundt treet og sang julesanger. Den danske teologen Johan Krohn var opptatt av å benytte slike symboler aktivt overfor barna, og derfor skrev han en juletresang i 1866. Den ble oversatt til norsk og trykt i Nordahl Rolfsens *Lesebok for Folkeskolen* med tittelen *Sang til juletræet* i 1892, og ble raskt populær. I første verset får vi hjelp til å feste øynene på helt konkrete uttrykk for julens innhold:

I. Du *grønne, glitrende* tre, god-dag!
Velkommen, du som vi ser så gjerne,
med *julelys* og med *norske flagg*,
og høyt i toppen *den blanke stjerne*!
/: Ja, den må skinne, for den skal minne,/:
oss om vår Gud, oss om vår Gud.

Treet er *grønt*, fordi det skal minne oss om den livskraften som Jesus brakte oss. Det har *flaggremser*, som et symbol på at budskapet også gjelder oss som bor i Norge. Men framfor alt er det fylt av *lys og glitter*: Fra stjerna i toppen, strekker det seg glitterremser nedover treet med små juletrelys på alle kanter. Det er som det står i Joh 1,4-5: Jesus kom med både lyset og livet til oss som bor i mørket. Et så sterkt symbol for Guds kjærlighet mot oss mennesker er det virkelig grunn til å ønske velkommen i stua.

Når vi ønsker treet velkommen, har det en dobbel bunn: I Luk 23,31 kaller Jesus seg selv for "det grønne treet". I gamle dager ble treet satt på en korsfot, slik at det stod midt mellom stjerna og korset, altså mellom julekvelden og langfredag. Da er det egentlig Jesus vi ønsker god dag og velkommen i denne sangen, han som kom fra stjernenes himmel for å frelse oss gjennom sin død på korset.

I andre vers er det tid for *bibelhistorien*. Fremdeles er hovedsaken det som stjerna vitner om:

2. Den første jul i et fremmed land
sin store stjerne Vårherre tente;
den skulle vise vår jord at han
den lille Jesus til verden sendte.
/: I stjerneglansen, gikk engledansen:/
om Betlehem, om Betlehem.

Nå trekkes også englene fra Betlehemsmarkene inn. Det står ingenting hos Lukas om at de danset, men det passer seg godt som uttrykk for stor glede. Dessuten passer det med det som skjer når sangen synges. Nå er det vi som går rundt juletreet i en slags "dans", for nå er det vi som gleder oss over at Gud sendte den lille Jesus til verden.

I tredje vers settes det ord på at dette står i klar sammenheng med *trosopplæringen*:

3. Om Jesusbarnet fortalte mor
så mang en aften vi satt her hjemme;
vi *kan hans bud og hans milde ord*,
vi vet at aldri vi dem må glemme.
/: Når stjernen skinner, om ham oss minner:/
vårt juletre, vårt juletre.

Nok en gang er det mor som er trosopplærer, slik hun var det både hos Wexelsen og Prøysen. Hun har fortalt dem fortellingene fra Bibelen, og hun har veiledet barna sine i både budene og evangeliet. Hun har lagt dem dette så sterkt på sinne, at de holder det for en sannhet som de aldri må glemme, men leve i lys av hele livet. Hele juletreet, med stjerna i toppen, skal minne om alt det Jesus betyr for oss.

Da jeg vokste opp, hang det også andre ting på treet som minnet oss på Bibelens lov og evangelium. Det var et stort poeng at vi barna hadde laget det selv. Det var særlig to ting vi klippet og laget av glanspapir: Vi laget lange lenker med "kjettingledd" som var flettet inn i hverandre. De var et symbol det viktigste i budene, nemlig at vi skal elske hverandre. Vi laget også små, hjerteformede kurver der to farger ble flettet inn i hverandre. De var et symbol på at Gud i sin kjærlighet flettet seg inn i verden, og de kunne mor putte godsaker i utover juleuka. Dette var det viktigste på treet, og så var det opp til hver familie å finne på enda flere ting som både kunne pynte opp og ha en fin symbolikk.

Men juletreet er et sårbart symbol. Nå er det ikke mange som har korsformet fot lenger. Nå er det ofte viktigere at pynten er vakker, enn at den har kristen symbolikk. Dersom voksne i tillegg unnlater å fortelle barna hva treet med pynten kan symbolisere, forandres treet fra å være et Jesussymbol til å bli vakker stuepynt. Da mister treet evnen til å være et symbol som støtter trosopplæringen.

Det er nok på høy tid å la julekrybben gjenvinne en sentral plass i feiringen. I mange norske kirker har man nå fått egne julekrybber, slik at man de siste årene har gitt både juletreet og julekrybben en sentral plassering. Slik er det også blitt i flere og flere hjem: Julekrybben er like viktig som juletreet. Mange menigheter har også begynt å arrangere julevandring i kirkene for grupper av barn, der krybben er sentral. Vi risikerer å innsnevre trosopplæringen dersom vi lar krybben erstattes av treet. Men dersom vi lar begge symboler utfylle hverandre, og bruker begge på en aktiv måte, kan trosopplæringen tilføres symboler som gir den stor styrke!

FRA HJERTE TIL HJERTE

Dersom julebudskapet er et sant og godt budskap om Guds handling til vår frelse, hvordan skal kirken reagere på at så mange ser ut til ikke å bry seg om det? Hvordan skal man hjelpe mennesker til å få øynene opp for Guds store kjærlighet? Den første halvdel av 1700-tallet satte denne utfordringen helt på spissen. Julefeiringen utviklet seg nemlig i to motsatte retninger. I Danmark begynte den å fjerne seg fra kirken, slik at såkalte "julestuer" var det mange så mest fram til. Der var det løyer for slekt og venner, med stadig mer spill, dans og juleøl. På rikmannsgårdene kunne man velte seg i luksus, mens man i mer fattige strøk kunne drikke seg fra sans og samling, og det kunne bli både slåsskamper og utløp for "verdslige lyster". På den andre siden var det i 1734 at Bach komponerte sitt "Juleoratorium", og i 1741 at Händel komponerte oratoriet "Messias". Disse ble raskt populære, og bidro til at julen i mange kretser fikk en ny løftning.

Viktigst for folk flest var likevel at *pietismen* kom som en ny fromhetsretning. Kristen tro måtte ikke bare være noe for tankelivet, men det var et hjerteforhold til Jesus. Biskop Hersleb i Danmark begynte med konfirmantundervisning i 1732, og det var så vellykket at skikken ble lovfestet som obligatorisk i hele riket allerede i 1736. Julestuene ble forbudt året før.

Det var på denne tiden *Hans Adolph Brorson* var hjelpeprest i byen Tønder helt sør på Jylland. Han begynte der i 1729, og ganske snart startet han med katekismeundervisning for danske bønder hver søndag ettermiddag. Det var så vellykket at de i løpet av et år bygget et nytt lokale til slikt bruk. Til julen 1732 bestemte han seg for å gi menigheten en julegave, og han skrev et hefte med 10 julesanger: *Nogle julepsalmer*. Det skrev han ut fra den tanken at dersom folk kunne lokkes til å synge julebudskapet med glede, ville det går dem til hjertet på en helt annen måte enn det hadde gjort til da. I første salmen angir han hva han går til felts mot. Salmen heter "*Bort verdens juleglede*", og et av versene lyder slik:

"Bort syndens natteveie som man tilforne gikk!
Hver hjelpe å utfeie den gamle juleskikk.
Å danse og å stime i verdens syndig id
hvor kunne det seg rime med Jesu fødsels tid."

Brorson skriver i undertittelen at salmene er "enfoldig og i Hast sammenstilne". Men de har så store kvaliteter, og de er så inderlige, at de har truffet hjertene til generasjon etter generasjon i Danmark og Norge. Derfor er hele fem av dem fremdeles med i den nye salmeboka. En av dem er nå en nyttårssalme om Jesu navn. Den finner vi på N¹³ nr 83: *Saligheten er oss nær*. Fire av dem er julesalmer: *Den yndigste rose*, *Her kommer dine arme små*, *I denne søte juletid* og *Mitt hjerte alltid vanker*. To av disse siste hører med blant de absolutte favoritter fremdeles, over 280 år etter at de ble skrevet. De kom fra Brorsons hjerte til en menighet han var glad i. De gikk rett til hjertet både hos dem og hos generasjoner etterpå.

21: N¹³ 36: HER KOMMER DINE ARME SMÅ

Jeg vil begynne med den salmen som han skrev med spesielt henblikk på barna. Vi kan tenke oss at hele familien samlet seg rundt julekrybben som de hadde i stuen, og sto rundt den mens de sang (jfr. siste vers: "Her står vi nå i flokk og rad"). De ser altså krybben helt konkret foran øynene sine mens de synger. I denne salmen tror jeg at det er verbene som brukes, som gir nøkkelen til å forstå hva salmen vil lokke oss til. Det er 22 verb i de åtte versene.

Tre av verbene setter ord på det uforståelige i at altfor mange, både den gangen og i dag, vender ryggen til Jesus og hans frelse:

3. Velkommen fra din himmelsal
til denne verdens tåredal,
hvor man deg *intet annet bød*
enn stall og krybbe, kors og død!

4. Men, Jesus, *hvordan går det til*
at dog så *få betenke vil*
den store, store kjærlighet...

Da Jesus kom første gang, bød mennesker ham bare krybbe og kors. Like uforståelig er det at mange også i dag vender ham ryggen, for det er en stor kjærlighet de ikke vil verdsette!

Seks av verbene setter fine ord på det som Jesus gjorde den gangen og kan gjøre for oss i dag og i framtida:

2. ... å salig stund, å søte natt
da du ble født, vår sjeleskatt!

4. ... den store, store kjærlighet
som *drog deg* til vår jammer ned.

1. ...*opplys* enhver i sjel og sinn

5. Å, *drag* oss ganske til deg hen,
du store, milde sjelevenn...

7. Så *skal det skje* at vi engang
blant alle helgners frydesang...

8. ... Å, *hjelp* at vi og alle må
i himlen for din trone stå!

Den som har tatt imot Jesu kjærlighet i hjertet, kan gjøre vers 6 til et livsønske. Her setter Brorson ord på det som er hovedsaken som han vil inspirere alle døpte til. Her brukes to verb som settes mot hverandre som en kontrast: Verden må ikke få vende oss bort fra dåpen, men Jesus må tvert imot gi lengselen vår en retning mot ham. Dette verset passer godt å synge på dåpsdagene våre som et ønske for livet videre:

6. La verden ei med all sin makt
oss *vende bort* fra dåpens pakt,
men *gi* at all vår lengsel må
til deg, til deg alene stå!

De *viktigste verbene* er nok de elleve som lokker oss til å tilbe og følge Jesus gjennom livet og like til det evige liv.

1. Her *kommer* dine arme små
o Jesus, i din stall å gå....

2. Vi løper deg med sang imot
og kysser støvet for din fot,

Det begynner så enkelt i vers 1. Vi oppmuntres til å være slike mennesker som i tankene våre *kommer* til stallen i Betlehem og *går* inn dit. Men så er det som om Brorson synes det blir litt for tamt. Det må mer inderlighet til. Han fortsetter i vers 2: Vi *løper* imot Jesus, ja, vi *kysser* støvet ved krybben. Det er som om vi ikke kan verdsette julekvelden høyt nok. Vi feirer en salig kveld, vi feirer fødselen til den Gud som kom til oss fra himmelen for å frelse oss! Brorson fortsetter med å angi hvordan vi kan få del i denne frelsen:

1. ... Opplys enhver i sjel og sinn
å *finne* veien til deg inn.

5. ... så vi i troen *favner* deg
og *følger* på din himmelvei!

6. ... men gi at all *vår lengsel må*
til deg, til deg alene *stå*!

I vers 1 sier han at når Jesus får opplyse oss, så *finner* vi *veien* tilbake til Gud! Eller slik det står i de siste to linjene i vers 5: Da *favner* vi Jesus i troen slik at vi *følger* ham på himmelveien. *Finne*, *favne*, *følge*. Tre enkle verb som alle begynner med bokstaven F: *Finne*, *favne*, *følge*. Det er livsprogrammet vårt: Å leve som kristne mennesker på vei mot det evige livet hos Gud, på vei mot å leve i hans fullkomne kjærlighet. Da får det den følgen som vers 6 setter ord på: Vår indre lengsel står til Jesus, slik at han blir den viktigste personen i livet vårt! Vi legger merke til at Brorson omtaler troen som mye mer enn hva vi tror med tanken vår.

Han sier at Jesus må opplyse *sjelen og sinnet* (vers 1) at han er både *sjeleskatt* (vers 2) og *sjelevenn* (vers 5), at troen *får* ham (vers 5), at vår *lengsel* står til ham (vers 6) og at han er vårt skjønne *hjerterblad* (v8). Den kjærligheten som kommer fra Guds hjerte, søker sitt tilsvarende i vårt hjerte.

Jeg har sett ulike forklaringer på hva som kan ligge bak det siste uttrykket *hjerterblad*. Det mest talende er kanskje å anta at Brorson har et spesielt tre i tankene, *Hjerterbladet El*, som vokser i bystrøk i Danmark med hjerterformede blader. Det har den egenskapen at det er blant de siste trær som mister løvet, og da er bladene fremdeles grønne! Hvis Jesus får være hjerterbladet vårt, vil han bevare livskraften i oss helt til siste slutt.

Det store målet for frelsen er det som venter oss i det evige livet, da vi

7. ...i himlens glade paradís
skal prise deg på englevis.

Salmens tredoble fokus knyttes sammen i det avsluttende verset, det som vi ofte synger stående. Vi må tenke oss at de den gang stod rundt krybben og sang, slik at de kunne se det som en gang fant sted. Vi har ikke den skikken at vi kan se krybben med øynene, men vi kan se den for oss i tankene våre. Vi står der som en flokk som tror på Jesus i dag, og vi ser fram mot å komme til himmelen for å fortsette tilbedelsen der:

8. Her står vi nå i flokk og rad
om deg, vårt skjønne hjerterblad.
Å, hjelp at vi og alle må
i himlen for din trone stå!

Kristne mennesker hører altså til i to store flokker: Den ene flokken står sammen her på jorda i tilbedelse av et lite Guds barn som vi ikke kan se med øynene lenger. Den andre flokken skal stå sammen i himmelen, der Jesus skal være den store herskeren på tronen, og vi skal kunne se ham i full virkelighet!

22: N¹³ 38: MITT HJERTE ALLTID VANKER

Når det gjelder voksne, er det ingen tvil om hvilken av Brorsons julesalmer som har gått like til hjertet hos de fleste. For mange er det den kjæreste julesalmen de vet om, noe ikke minst den vakre og vare folketonemelodien bidrar til. Denne salmen begynner og slutter i hjertet, og setter i midtversene dype og undrende ord på julemysteriets store paradoks. Her er det *oppbygningen* som gir hovednøkkelen til å forstå salmen: De åtte versene danner et vakkert tema-mønster som vi kan sette opp slik: AA-B-CC-B-AA: Først to hjertevers, så et undringsvers – i midten to spørrevers – tilbake til et undringsvers – tilbake til to hjertevers.

Det er ingen tvil om at Brorson vil styrke *hjerterforholdet* til Jesus. Han fester troen i hjertet tre ganger i de to første versene, både først, sist og i midten. Dette sidestilles med den dype lengselen, tankelivet, troen, hukommelsen og takknemligheten. Det er Jesu krybbe i Betlehem som blir gjenstand for denne inderlige kjærligheten:

I. Mitt *hjer*te alltid vanker
i Jesu føderom,
der samles mine *tan*ker
som i sin hovedsum.
Der er min *leng*sel hjemme,
der har min *tro* sin skatt;
jeg kan deg *ald*ri *gle*mmе,
velsignet julenatt!

2. Den mørke stall skal være
mitt **hjertes** frydeslott,
der kan jeg daglig lære
å glemme verdens spott.
Der kan *med takk* jeg finne
hvori min ros består;
når Jesu krybbes minne
meg rett til **hjerte** går.

I de neste fire versene er det den teologiske betydningen av Jesusbarnet i krybben som er i fokus. Men her er ikke Brorson tørr teolog som formidler faktakunnskap, for han inviterer oss til å bli *menesker som undrer seg* over et stort paradoks: Han som kommer fra himmelen, plasseres i en foraktet stall:

3. Men under uten like,
hvor kan jeg vel forstå
*at Gud av himmerike
i stallen ligge må!*
At himlens fryd og ære,
det levende Guds ord,
*skal så foraktet være
på denne arme jord!*

En slik velkomst sprenger alle rimelighetens grenser. Det som om Brorson ikke kan få uttrykt det sterkt nok. Han kommer med fire fortvilede dobbeltspørsmål på rekke og rad, alle innledet med spørreordet "Hvi". Han setter sterke ord på hvordan det burde vært:

4. *Hvi* skulle herresale
ei smykket for deg stå?
Du hadde å befale
alt hva du pekte på.
Hvi lot du deg ei svøpe
i lyset som et bånd,
og jordens konger løpe
å kysse på din hånd?

5. *Hvi* lot du ei utspenne
en himmel til ditt telt
og stjernefakler brenne,
å store himmelhelt?
Hvi lot du frem ei lyne
en mektig englevakt,
som deg i silkedyne
så prektig burde lagt?

Salmen gir ingen klare svar på disse spørsmålene, for Brorson går igjen tilbake til rollen der han undrer seg over mysteriet. Nå gjør han kontrasten enda større enn i vers 3, for nå konstaterer han at Jesus ble verdsatt mindre enn spurver, svaler og løver:

6. En *spurv* har dog sitt rede
og sikre hvilebo,
en *svale* må ei bede
om nattely og ro,
en *løve* vet sin hule
hvor den kan hvile få -
skal da min Gud seg skjule
i andres stall og strå?

Så vender Brorson tilbake i hjerteforholdet der han begynte. I de to siste versene er også hjertet i fokus først, sist og i midten. Men nå er det Jesu *fødsel i hjertene våre* som er tema. Det er ikke noe i livet som betyr så mye for kristne mennesker som Jesus. Det er ham vi midt i vers 7 ber komme inn i oss. Det er ham vi midt i vers 8 erklærer at vi er villige til både å leve og dø for:

7. Akk, kom, jeg opp vil lukke
mitt **hjerter** og mitt sinn
og full av lengsel sukke:
Kom, Jesus, dog herinn!
Det er ei fremmed bolig,
du har den selv jo kjøpt,
så skal du blive trolig
her i mitt **hjerter** svøpt.

8. Jeg gjerne palmegrene
vil om din krybbe strø,
for deg, for deg alene
jeg leve vil og dø.
Kom, la min sjel dog finne
sin rette gledes stund,
at du er født herinne
i **hjerterets** dype grunn!

Det er nok disse versene som gir svaret på alle spørsmålene i versene 4 og 5: Han som ønsker å fødes inne i hjertene til alle jordens små mennesker, han ville neppe oppnådd det ved å la seg føde julenatten som en mektig himmelsønn! Men når han kom så fattig som han gjorde, viste han at Guds hjerte banker for oss på en slik måte at det ikke kan annet enn å bevege oss dypt. Vi legger merke til at Brorson også i denne salmen har med en

henvisning til botanikken i siste verset. Nå er det vi som gjerne vil legge palmegrener omkring Jesu krybbe. Det er fordi vi vil foregripe palmesøndagshyllesten allerede på julekvelden. Det er som om vi ikke kan vente lenge nok på å gi Jesus den æren han fortjener!

Dermed har pietismen gitt sitt svar på hva som må til overfor folk som ikke vil tro Guds sannhet. Det hjelper lite å terpe på tørre læresetninger. Man kommer lenger ved å synge om den kjærligheten som kommer fra Guds hjerte, og som søker sitt svar i våre hjerter.

PILEGRIMSTOGETS TO RETNINGER

Hvordan bør vi mennesker reagere på julens sannferdige budskap om Guds store kjærlighet til oss? En måte å reagere på, er å ta Guds handlemåte til forbilde for det livet vi skal leve. Når Gud elsker alle mennesker så høyt, bør vi leve ut en tilsvarende kjærlighet til hverandre. Men denne inspirasjonen fra julebudskapet er nesten fraværende i salmebokens tekster. Våre salmediktere har ikke ansett julefesttiden som en naturlig anledning til å utdype den. Vi så at Anders Hovden la vekt på å formane kristne til å holde fred med hverandre (se avsnitt 16). Ellers avslutter Svein Ellingsen sin salme N¹³ 65 med å si: *"Hjelp oss å gå i dine spor! La verden se din godhet igjennom dem som tror!"* Foruten disse linjene er det bare Gustav Jensen som i 1896 lot det være hovedtemaet i salmen N¹³

60: "Gud sin egen Sønn oss gav nå ved juletime". Ut fra dette som forbilde erklærer han i slutten av vers 1: "Derfor fra det høye kor lyder det her nede: Give er din sak på jord, gi, og gi med glede". Vers 2 følger opp med hele seks oppfordringer til å gi!

En annen måte å reagere på, er å bli med i Guds store pilegrimsfolk i verden. Det beveger seg i to retninger: I tankene beveger man seg tilbake til krybben i Betlehem, for å lovprise det sanne uttrykket for Guds kjærlighet som fant sted der. I det virkelige livet beveger man seg framover mot det nye Paradiset, fordi kristne tror at det en gang skal bli sann virkelighet. Derfor vil jeg oppsummere dette hovedavsnittet ved hjelp av to kjære julesalmer som gjør disse pilegrimsreisene til sine hovedtema.

23: N¹³ 59: NÅ VANDRER FRA HVER EN VERDENSKROK

Vi må til Stavanger for å finne inspirasjonen til den første av disse julesalmene. I den byen vokste den kjente dikterpresten Jonas Dahl opp, og i den byen var han residerende kapellan i mange år. Han hadde sett så mange ganger, blant annet på juledagen, hvordan folk strømmet gjennom de trange smugene på vei til kirke, både unge og gamle. En gang slo det ham at disse menneskene egentlig ikke var på kirkevei på juledags morgen, men egentlig var de på vei til Betlehem i sine tanker. Da var motivet for en ny salme gitt. Han skrev den i 1895 og bearbeidet den slik at fjerde verset ble lagt til i 1904. Året etter satte sønnen hans, som også var prest, en nydelig melodi til teksten. Selv om salmen ikke kom med i den offisielle salmeboka før i 1985, ble den mye brukt, særlig på Vestlandet.

I første vers ser han for seg det store toget av kristne som i sine tanker er på vei til å møte Jesus i Betlehem. Det er et verdensvidt tog, og det er så folkerikt at det ikke kan telles:

1. Nå vandrer fra hver en verdens krok
i ånden frem, i ånden frem
et uoverskuelig pilgrimstog
mot Betlehem, mot Betlehem.

I *andre* vers ser han for seg den delen av toget som strømmer gjennom Stavangers gater på juledagen. Barna løper foran, de gamle stavrer etter så godt de kan. Men de er dypest sett ikke på vei til kirken, de er i sine tanker på vei til å møte Jesus i krybben:

2. Se, barna går foran, glad i flokk,
så kvinner og menn, så kvinner og menn.
Selv skjelvende gamle tar sin stokk:
Til krybben hen, til krybben hen!

I *tredje* vers setter han ord på hva som driver dem: De ønsker å bli minnet om den freden som julebudskapet kan gi dem. Derfor oppfordrer Dahl alle kristne i hele landet til å bli med på denne tankens pilegrimsferd:

3. For alle har samme hjertetrang
til julens fred, til julens fred.
Guds kirke i Norge, ved våg og vang,
følg med, følg med! Følg med, følg med!

I *siste* vers setter han ord på den store belønningen som venter. Den som med sitt indre øye ser det samme som gjeterne så den første julekvelden, har fått det man trenger både for dette livet og for det som kommer etter døden:

4. Og finner du ham i krybbens hør
som hyrder så, som hyrder så,
da eier du nok til freidig å dø
og leve på, og leve på.

Dersom vi setter sammen sistelinjene i salmen, de som utheves ved å gjentas to ganger hver, finner vi salmens budskap i kortform:

Mot Betlehem, mot Betlehem!
Til krybben hen, til krybben hen!
Følg med, følg med! Følg med, følg med!
... da eier du nok til freidig og død, og leve på, og leve på!

På denne måten avsluttes salmen med å antyde at den som følger tankens pilegrimsferd tilbake mot Betlehem, får inspirasjon til å delta også i den virkelige pilegrimsferden, den som går framover gjennom livet til paradiset. Den neste salmen skal tematisere det.

24: N¹³ 48: DEILIG ER JORDEN

Den julesalmens som er mest sunget i Norden, ble ikke skrevet som julesang. Den danske akademilektoren Bernhard Severin Ingemann fikk tilgang til en vakker tysk melodi som han ble oppfordret til å skrive en tekst til. Han ble svært betatt av melodien, og i 1850 ble den nye teksten hans første gang trykket som "Pilgrimssang", og gjenoppretrykt i 1861 som "Valfartssang". Det er bare i siste verset at julemotivet vies plass, men da salmen kom til Norge ut på 1900-tallet, ble julen en naturlig plassering. I denne salmen inviteres vi med i et pilegrimstog som går framover mot Guds nye paradiset.

I første vers får vi et romlig perspektiv på den vandringen som julen inviterer oss til å bli med i:

I. Deilig er jorden,
prektig er Guds himmel,
skjønn er sjelenes pilgrimsgang!
Gjennom de fagre
riker på jorden
går vi til paradiset med sang.

Det begynner *statisk* med at vandringsflokken plasseres inn i et rom der den har deilig natur rundt seg og en praktfull himmel over seg. Så blir det *bevegelse* i bildet, for flokken går framover gjennom fagre riker. Til sist blir det også *lyd* i bildet, for det understrekes at flokken synger mens de går. Den siste linjen inviterer oss til å bli med i flokken ved pronomenet "vi".

Vi kan undre oss over at det går an å skrive slike ord i en verden som så altfor ofte er nådeløst vond. Ingemann hadde selv opplevd på kroppen både tragiske dødsfall i familien, vanskelige studieår i krigstider og kjærlighetssorg. Samme året som han skrev salmen stod det største slaget i Danmarks historie før andre verdenskrig, på Isted. Selv om danskene vant, kostet det dem 862 falne soldater, og mange av likene ble fraktet gjennom Sorø der Ingemann bodde. På tross av dette velger Ingemann å feste blikket på alt det gode som finnes i verden, slik at han synger ensidig om det i en slags trassig protest. Han vil holde fast på et håp om at forholdene også her i verden må bli bedre.

Det *andre* verset i salmen setter pilgrimsflokken inn i et langt *tidsperspektiv*:

2. Tider skal komme,
tider skal henrulle,
slekt skal følge slekters gang;
aldri forstummer
tonen fra himlen
i sjelens glade pilgrimssang.

Den kristne kirkens pilgrimstog har vandret gjennom verden i slekt etter slekt, og slik vil det fortsette etter som tiden kommer og rulles fram. Det er en mektig sammenheng å høre til i, for vi

har vandret i over 60 generasjoner, og ingen vet hvor mange som skal komme. Nok en gang slutter verset med pilegrimssangen. Nå får vi høre at den har sin tone fra himmelen og at den aldri skal ta slutt.

Det *tredje* verset røper så hvor denne sangen fra himmelen har sitt *opphav*, slik at pilegrimsvandringen begynte første gang:

3. Englene sang den
først for markens hyrder;
skjønt fra sjel til sjel det lød:
Fred over jorden,
menneske, fryd deg!
Oss er en evig Frelser født!

Det er altså englesangen fra Betlehemsmarkene som var starten til pilegrimssangen, slik at den etter det kunne lyde skjønn fra den ene sjelen til den andre her på jorden. Vi legger merke til at englebudskapet fra den første gangen er blitt litt endret slik at den skal kunne passe til oss. Nå synger vi ikke lenger "I dag er det født dere en frelser", men vi synger: "Oss er en evig frelser født". Det som skjedde gjelder altså oss, og det gjelder like inn i evigheten. Det er derfor vi er med i denne pilegrimsgangen mot paradiset.

Egentlig er det merkelig at denne sangen holder stand som den mest sungne i kirkene ved juletider. Vi pleier ofte å avslutte med den, og vi pleier å stå mens vi synger den. Salmens hovedmotiv er nemlig ellers på vei ut av julesangene. Dersom vi ser i den nye salmeboka, ser vi at alle de seks første salmene fra middelalderen og Luther (N¹³ nr. 27-32), har himmelmotivet i seg. Når vi kommer til de 21 salmene fra 1800-tallet (N¹³ nr. 42-62), er det klart framme i minst et vers i ni salmer, og antydning i

en. Når vi kommer til de ti salmene fra 1900-tallet, derimot, er det bare tydelig i to salmer, men bare med en setning i hver: Skeie skriver at vi kan "drømme om den fred som vi skal eie en gang" (N¹³ 68) og Sande om han "som døden for evig batt" (N¹³ 63). Dessuten antyder Eidsvåg det samme når han skriver: "Evig er han her til stede" (N¹³ 69). Derfor er det fint at vi i en tid der evighetshåpet betyr mindre og mindre for folk flest, fortsatt synger med ekstra glede den salmen som har dette håpet som det sterkeste motivet. Dypest sett er vi vel her ved sentrum av julebudskapet: Dersom vi blir med på tankens pilegrimsferd mot Betlehem, overveldes vi av et budskap som gir oss lyst til å bli med på livets pilegrimsferd mot paradisi!

D: JULETIDENS AVSLUTNING

Når slutter juletiden? På det spørsmålet kan det gis flere svar. I en kjent sanglek fra Sverige fra 1800-tallet synger vi litt lettvtint: "Nå er det jul igjen, nå er det jul igjen, og julen varer helt til påske". Men skal vi gi et teologisk godt svar på det spørsmålet, har vi tre hovedmuligheter:

Etter gammel skikk skulle kirkens tre store høytider feires i åtte dager, slik at festuken både begynte og sluttet med en gudstjenestedag. Slik feires det både til påske og pinse, men det passer ekstra godt i jula, for det står i Luk 2,21: "Da åtte dager var gått, og han skulle omskjæres, fikk han navnet Jesus". Dermed slutter det vi kaller *julefestuken* på åttende juledag, og den slutter med å proklamere at Jesus fikk det navnet som betyr: "Herren frelser". Denne åttende dagen er en festdag også av en annen grunn, nemlig at den alltid faller på *første nyttårsdag*. Dermed blir navngivingen ikke bare et avsluttende signal om hvorfor Jesus ble født, den blir også et løfte: Vi kan gå det nye året trygt i møte, for vi har frelseren med oss. Dermed blir dagen både et verdig *punktum* for julefestuken, og et *kolon* for hva Jesus kan bety for oss i det vanlige livet.

Etter gammel skikk skulle julen feires tretten dager til ende, slik at den ble avsluttet med *trettendedagen* den 6. januar. På 300-tallet var det dette som var datoen for feiringen av Jesu fødsel, mens nå er det hos oss blitt dagen for markeringen av at de hellige tre konger

nådde fram til Jesus for å tilbe ham. Det er også en naturlig dag å avslutte jula på, for vismennene var de første hedninger som nådde fram til Jesus for å tilbe ham, og like etter måtte han flykte fra landet. Dermed kan vi sette et *punktum* for jula med at Jesus brakte frelse ikke bare til jødene, men også til alle hedningefolk. Denne dagen er også et stort *kolon*, slik at den mange steder feires som en misjonsdag, som inspirerer til at budskapet om Jesus må forkynnes i hele verden.

Når det gjelder *tjuendedag jul*, er det ikke sterke teologiske grunner for å strekke julefeiringen så langt. Men det finnes folketradisjoner for å la julepynten stå og ha juletreffester ei ekstra uke. Jeg er prest i en menighet der Sanitetskvinnene alltid har sin juletreffest på tjuendedagen, og et gammelt ordtak sier: "Tjuendedag Knut, jager jula ut".

Det som kan teologisk begrunnes som en avslutning på juletiden, er derimot *Kyndelsmesse den 2. februar*. Det står nemlig i Luk 2,22 at Josef og Maria tok med Jesus til tempelet for å ofre et takkoffer for barnet som de hadde fått. Det skjedde når renselsestiden var over, og ifølge 3 Mos 12,4 varte den i 33 dager etter omskjærelsen av en nyfødt gutt. Dermed må vi telle 40 dager etter julaften, og vi havner på 2. februar. Så lenge etter jul kan vi altså med god grunn markere den siste etterklangen av julebudskapet. I den katolske kalenderen var dette regnet som den siste dagen i juletiden helt fram til 1969.

25: NYTTÅRSDAGEN: N¹³ 86: NAVNET JESUS BLEKNER ALDRI

Den nye salmeboka har seks salmer som er satt opp under overskriften "Jesu navnedag/Nyttårsdag" (N¹³ nr 82-87). Alle salmene legger vekt på betydningen av Jesu navn på ulikt vis. Brorsons salme om Jesu navn (Nr 83: *Saligheten er oss nær*) stod i det julesangheftet

som vi tok for oss i avsnittene 21 og 22. Men det er en annen som rager framfor alle de andre, og som regnes som obligatorisk på alle gudstjenester denne dagen. I 1995 ble den kåret som "århundrets bedehussang" under bedehussangfestivalen i Ørje. I 1999 kåret TV 2-seerne den som "århundrets salme". Den er skrevet av en nordmann, den synges på en melodi fra Zulukirken, og den er oversatt til en rekke språk, blant annet amharisk og japansk. Den jubler ut Jesusnavnets verdensvide betydning.

Salmen ble til en januarkveld i 1923. Frelsesarmeen i Norge feiret sitt 35 års jubileum, og daværende sjefssekretær Myklebust holdt en inspirerende tale om Jesu store betydning ut fra Salme 72,17, der det står: *"La navnet hans bestå til evig tid, skyte friske skudd så lenge solen er til! De skal velsigne seg ved ham, alle folk skal prise ham salig."* I salen satt offiseren David Welander, og inspirasjonen slo så sterkt ned i ham at han forlot lokalet og drog rett hjem. I kupeen på toget til Lørenskog, der han bodde, begynte han å sette ord på opplevelsen. Bibelteksten, og en melodi som han hadde lært noen måneder tidligere, smeltet sammen til salmen om navnet Jesus. De to første versene ble skrevet i togtupéen, sammen med omkvedet. Om natten, etter at han var kommet hjem, ble det tredje verset til. Salmen kom på trykk i *Krigsropet* kort tid etter. Den bruker ordene "Navnet Jesus/Jesu navn/ det navn" hele 10 ganger i versene, og to ganger i refrenget som synges tre ganger. Det skal ikke herske tvil om hva som er verdens viktigste navn! Navnet Jesus betyr som kjent: *Herren frelser*. I jødisk tenkning kan navnet stå for personen som bærer det, og dermed er det å betone navnet Jesus det samme som å betone at Jesus er den som frelser oss.

I første verset utdypes bibelverset fra Salme 72,17 på mesterlig vis. Bibelteksten sier tre ting om navnet: Det består til evig tid, det skyter friske skudd, og det har betydning for alle folk. Når Welander får utfoldet dette med parallelle, poetiske uttrykk, blir resultatet slik:

I. Navnet Jesus blekner aldri,
tæres ei av tidens tann.
Navnet Jesus, *det er evig*,
ingen det utslette kan.
Det har bud til unge, gamle,
skyter stadig friske skudd.
Det har evnen til å *samle*
alle sjeler inn til Gud.

Det er vakker poesi å si at Jesusnavnet stadig skyter friske skudd, men hva betyr det? En tolkning er at det betegner et framgangsrikt misjonsarbeid: Når Jesu navn forkynnes til stadig nye folkeslag, skyter det friske skudd på nye steder. Men siden mange av versene foran vers 17 i Salme 72 beskriver de velsignelsene som skal komme over hele folket under den gode kongens styre, og det står i v17 at "de skal velsigne seg ved ham", er det like naturlig å tenke seg at de stadig friske skuddene er et bilde på Guds velsignelser. I alle fall fortsetter Welanders med å beskrive disse velsignelsene i vers 2.

I *omkvedet* er det den *personlige* siden ved saken som framheves. Nå er det jeg-et som synger for egen del. Den enkelte kristne kan ikke annet enn å elske Jesus, fordi han har satt den innerste sjelen i brann ved å gi sin frelse som gave. Bildet av en *indre brann* er blant de sterkeste man kan bruke for å betegne et ekte kjærlighetsforhold:

Navnet Jesus *må jeg elske*,
det har *satt min sjel i brann*.
Ved det navnet *fant jeg frelse*,
intet annet frelse kan.

I det *andre* verset rettes blikket ut mot *hele verden* og den betydningen Jesus kommer til å få for det livet som leves der. Nå er forkynnelsen av navnet i fokus, og den beskrives som den skjønneste klang og det mest rungende utrop. Det settes navn på fem ulike velsignelser folk over hele kloden skal få del i:

2. Jesu navn! Hvor skjønt det klinger,
la det runge over jord!
Intet annet verden bringer
håp og trøst som dette ord.
For det navn må *hatet vike*,
for det navn må *ondskap fly*.
Ved det navn skal *rettferds rike*
skyte friske skudd på ny.

Det er bare den siste velsignelsen som er hentet ordrett fra Salme 72 i Det gamle testamente, men til gjengjeld understrekes rettferdighetens velsignelse hele tre ganger der (versene 2, 4 og 7). Welander framhever den både ved å la den komme sist, og skrive at det er rettferdighetsriket som skal skyte friske skudd. Salme 72 har mange ulike uttrykk for at folket berges ut fra nød til et godt liv, og Welander velger å uttrykke disse ved ordene *håp og trøst*, og *overvinnelse av hat og ondskap*.

Midt i alt det som høres så flott ut, gjentar han et svært kontroversielt utsagn fra refrenget: Det er *intet annet navn* som kan frelse, det er intet annet navn som kan bringe slike velsignelser. Dette er sagt så ekskluderende at det bryter med vår tids toleranseideal. Hver for oss har vi full anledning til å uttrykke det som er blitt til frelse og velsignelse for oss i livet vårt. Men når vi påstår at dette også må være det eneste for alle andre, har vi passert en grense som mange i vår tid vil riste på hodet av. Likevel er dette kjernen i Bibelens

budskap, så Welander kan gjenta det med god grunn. Hvert eneste refreng avsluttes med å konstatere det, slik at det også blir det siste som synges. Når sangen skal være sannferdig, må også det som ikke er så populært å hevde, få stå fram tydelig og klart.

I det tredje verset får vi en *glidende overgang fra nåtidsvelsignelsene til den store framtidsvelsignelsen*. Nå henter Welander fram lys-metaforen. Først bruker han erfaringer fra norsk kystkultur til å framheve det, deretter bruker han utsagnet fra Åp 22,5 om at i det evige Guds rike skal de "ikke har bruk for lys av lampe eller av sol, for Herren Gud skal lyse over dem":

3. *Midt i nattens mørke blinker
som et fyrlys Jesu navn,
og hver hjelpløs seiler vinker
inn til frelsens trygge havn.
Og når solen mer ei skinner,
Jesu navn, det lyser enn.
Da den frelste skare synger
høyt dets pris i himmelen!*

Jeg ser en dobbel bunn i de fire første linjene. Her i livet er Jesus et trygt fyrlys som loser oss til de stedene der vi kan finne hans velsignelser. Men den virkelig trygge frelseshavnen finner vi ikke før etter døden. Den har Jesus vist vei til hele tiden for oss hjelpeløse seilere gjennom dette livets mørke. Dette framtidshåpet kommer klart fram i de neste to linjene, før de siste to linjene av salmen griper tilbake til Sal 72,17 i Det gamle testamente. Der stod det at "alle folk skal prise ham salig". Det skjer i dag over hele verden, men den virkelig store oppfyllelsen av dette utsagnet skal skje i det himmelske livet etter døden. Det er dit julens budskap vil føre oss, og det er her denne salmens siste vers ender.

26: TRETTENDEDAGEN: N¹³ 91: EN STJERNE STEG OPP

En av de største endringene i den nye salmeboka, er at vi har fått så mange salmer til å markere Trettende dag jul. I den gamle salmeboka hadde vi bare salmen *Deilig er den himmel blå*. Dessuten ble kongene fra Saba nevnt i vers 5 i salmen *Et barn er født i Betlehem*. Nå, derimot, har vi hele fem salmer som har vismennene som hovedsak, og dessuten er de nevnt i fire salmevers i tillegg:

Se N¹³ nr 68: Nå er den hellige time

N¹³ nr 90: Deilig er den himmel blå

N¹³ nr 91: En stjerne steg opp

N¹³ nr 92: Den store stjerna

N¹³ nr 107: Vi kommer fra Østen

Se også N¹³ 27, vers 5; nr 55, vers 4; nr 64, vers 5 og nr 70 vers 4.

Det er nok "*Deilig er den himmel blå*" som er mest kjent, men den har en så enkel barnetekst at den ikke trenger utdypende kommentarer her. Det teologiske hovedpoenget er at vi som lever i dag også har en stjerne som kan lede oss til Jesus, nemlig det Gudsordet vi har i Bibelen. Derfor vil jeg heller presentere en vakker salme som gjør litt uventede tolkninger av vismennenes tre gaver til en hovedsak. Den ble skrevet av Eivind Skeie i 1979, og fikk samme år en vakker og enkel melodi av Harald Herresthal.

De seks første linjene i denne salmen er viet *den enkle bibelfortellingen*. Vi får høre en kort versjon av det som står skrevet i Matt 2,1-11, lagt i munnen på en av vismennene: De så en stjerne ved morgengry, de fulgte den til Davids by, de fant et barn i Betlehem, og de gav ham sine gaver: «Der åpnet vi våre dyre skrin, med røkelse, gull og myrra fin».

Her gjøres det ingen forsøk på å tolke betydningen av gavene, slik vi heller ikke fikk det i femte verset av *Et barn er født i Betlehem*. Det sies bare at gavene ble hentet fram fra "dyre skrin". Det er altså rikdommen som framheves. Da kan vi gjerne tenke oss at vekten ligger på at denne fattige familien nå fikk en rikdom som kunne hjelpe dem til å leve godt som flyktninger i Egypt. Vi inviteres ikke til å gi gavene en mer kristelig betydning.

De neste seks linjene framhever at vismennene fikk øynene opp for *den dype tolkningen* av barnets betydning.

2. ...Vi søkte en konge, og vi så
hans herlighet skjult blant halm og strå!

3. *Han selv er en stjerne, ren og ny,*
som varsler Guds store morgengry,
for Gud har i dette barnet lagt
all kongelig glans og herskermakt!

Disse linjene begynner og slutter med store paradokser: Herligheten er skjult i fattigdom, og herskermakten er gitt til et lite barn. I mellom disse utsagnene settes det ord på Jesu betydning. Hittil har vismennene sett en stjerne som steg opp ved morgengry. Nå ser de at det er barnet som er den virkelige stjernen, det er han som varsler det virkelig store morgengryet. Den enkle setningen som åpner vers 1, får nå sin teologiske dybdetolkning i begynnelsen av vers 3.

I det *fjerde* verset settes det ord på den første gaven som vismennene fikk fra Jesus: De fikk en glede som skapte lovsang hos dem, en lovsang som er like verdifull for dem som de tre gavene de hadde gitt barnet.

4. Nå bærer vi våre sanger frem
for Jesus, Guds Sønn, fra Betlehem.
Som røkelse, gull og myrra fin
er gleden vi fant ved krybben din!

Kanskje er det dobbel bunn i dette verset, slik at pronomenet "vi" også inkluderer oss? Dersom vi også åpner oss for budskapet slik at vi forstår den teologiske betydningen av det, vil også vi fylles av lyst til å synge lovsanger i jula. Det er i alle fall slik at det *femte* verset utfordrer oss til å *ta imot gaver fra barnet* i krybben:

5. Lukk hjertene opp i bot og bønn
for ham som er himlens kongesønn!
Alt Jesus tar inn i nåden sin,
blir røkelse, gull og myrra fin!

Vismennene lukket opp sine dyre skrin. Vi lukker opp våre hjerter, som inneholder så mye av snusk og synder at vi må gjøre bot og be om nåde. Vismennene tømte sine skrin for å gi gaver til Jesus. Vi får fylt opp hjertene våre med nåde og velsignelser som er like verdifulle som all slags røkelse, gull og myrra! I begynnelsen av salmen kalles Jesus for "barnet", og han trengte å få gaver fra mennesker. I slutten av salmen kalles Jesus for "himlens kongesønn", og nå er det vi som trenger å få gaver fra ham. Derfor kan vi si at det siste verset i salmen inneholder en oppfordring og et løfte. Hver den som følger oppfordringen, kan føle seg trygge på at også løftet vil oppfylles i deres hverdag. Kan juletiden avsluttes med mer treffende setninger?

27: KYNDELSMESSE: N¹³ 795: I ØSTEN STIGER SOLEN OPP

Kyndelsmesse kan feires som en form for forsinket lysmesse. Det norrøne ordet *kyndill* svarer til det latinske ordet *candela*, som betyr "kjerte, lys". Mens lysmessene feires før jul, feires Kyndelsmesse som en siste avslutning på juletiden. Den var fast helligdag her i landet fram til 1771. En skikk på denne dagen har vært å samle menigheten i et hus ved siden av kirken om kvelden. Hver fikk sitt lys som de tente og bar i prosesjon inn i en mørk kirke. En annen skikk i gudstjenesten den dagen var å velsigne lys som skulle vare hele kirkeåret. Det gjaldt både lys som skulle brukes i kirken, og lys som folk kunne ta med seg hjem til bruk der. Det kan være en flott avslutning på juletiden at man får med seg et lys hjem, enten det er blitt brukt i kirken slik eller slik, for at man med egne øyne kan se også hjemme hos seg selv at Jesus kom med lys til verdens mørke.

Det er bare satt opp en evangelietekst for denne dagen, og det er teksten om at Jesus ble båret fram i tempelet 40 dager etter sin fødsel, slik at de påbudte ofringene kunne gjøres. Der blir han oppsøkt av profetene Simeon og Anna, og Simeon profeterer at Jesus skal komme til å bli «et lys til åpenbaring for hedningene og ditt folk Israel til ære» (Luk 2,32). Hovedpoenget i denne teksten er gjendiktet på en flott måte av Gerd Grønvold Saue i salmen N¹³ nr. 67: *Guds frelse til verda er komen*. Her heter det så treffende i siste verset: «Bodskaben skin gjennom dagar og år, Sonen er her, som solrenning klår, han har fridd oss or djupaste natt».

Det er særlig en salme som utmaler dette lys-motivet på en så sterk måte at den fortjener å avslutte dette heftet. Før lærte mange skoleelever denne salmen utenat, slik at de sang den ved pultene om morgenen. Vi kan syng den som morgensalme

gjennom hele året etter at juletiden er slutt, og på den måten kan vi ta med oss gleden over julebudskapet gjennom resten av året også. Salmen er skrevet av B.S. Ingemann fra Danmark, han som også har skrevet de kjente salmene *Deilig er jorden* og *Glade jul*.

Det første verset i salmen beskriver det som skjer hver eneste dag når solen står opp:

1. I østen stiger solen opp,
den spreder gull på sky
går over hav og bergetopp,
går over land og by.

Siden de nordiske landene ligger øst for de bibelske områdene, får vi i de neste tre versene tre ulike tolkninger av hva soloppgangen i øst kan minne oss om:

2. Den kommer fra den fagre kyst
hvor paradiset lå,
den bringer lys og liv og lyst
til store og til små.

For det *første* kan soloppgangen minne oss om det gamle paradiset der Gud skapte verden fullkommen god. Der fikk mennesket virkelig oppleve hvordan det var å leve i lys, liv og lyst. Dermed kan den daglige soloppgangen vekke i oss lengselen etter å få leve i et slikt paradis.

3. Den hilser oss fra livets hjem.
hvor størst Guds lys opprant
med stjernen over Betlehem,
som Østens vise fant.

For det *andre* kan soloppgangen minne oss om selve juleunderet. Jeg tolker uttrykket «livets hjem» som en omskrivning av stallen i Betlehem. Der skjedde det største frelsesunderet i vår historie, og derfor ble det også forsterket av lysskinnet fra stjernen.

4. Og med Guds sol utgår fra øst
en himmelsk glans på jord,
et glimt fra paradiset's kyst
hvor livets palme gror.

For det *tredje* kan soloppgangen i øst minne oss om den siste soloppgangen når Jesus kommer igjen. Det er derfor de fleste kirker er vendt mot øst slik at alteret står der. På grunn av Jesu frelsesverk har vi faktisk fått et håp om å få oppleve noe som skal bli enda bedre enn å leve i det tapte paradiset. Soloppgangen bringer oss så å si et glimt av livets palme i dette evige livet. Det går an å forstå dette fjerde verset på en annen måte også, nemlig ved å tolke «Guds sol» som en omskrivning av Jesus selv. Da innebærer verset at det budskapet om Jesus som utgår fra Israel, det kaster nå en glans over hele jorden, slik at mennesker får et glimt av håpet om det evige livet. Uansett tolkning, blir hovedsaken den samme: Vi har fått et håp om evig liv som kan lyse for oss. I siste verset er det derimot ingen tvil om hvem hovedpersonen er:

5. Du solers sol fra Betlehem,
ha takk og lov og pris
for hvert et glimt fra lysets hjem
og fra ditt paradis!

Her uttrykker Ingemann underet på en påfallende dobbel måte: På den ene siden *overdriver* han når han kaller Jesus for «solers sol».

Det er som han ikke kan sette sterke nok ord på det lyset som stråler fra ham og hans verk. På den andre siden *underdriver* han når han sier at Jesus glir oss «glimt» av det nye paradiset. Det er så forsiktig sagt. Men dermed antydes det at virkeligheten kommer til å bli så sterk og god at vi ikke har noen som helst mulighet til å forstå det på forhånd.

På Kyndelsmesse hadde man i eldre tid klare skikker med lysseremonier for å minnes på at Jesus ble født til å være verdens lys. Vi trenger ikke gå til slike messer for å få med oss små lys hjem som kan minne oss om det. Vi kan like gjerne se ut av vinduene våre hver morgen når solen står opp. Det er et minst like sterkt symbol som kan gi oss sann glede gjennom hele det året som følger etter juletiden.

TIL VIDERE LESNING

FEM HEFTER TIL KIRKEÅRET

Dette heftet er det andre av fem hefter som kan gi hjelp til ettertanke i kirkeåret. Alle heftene kan lastes ned fra internett: <http://kamorland.morland.no>. De har følgende titler og innhold:

1) *Lønnetreet. Å vokse inn i Bibelen gjennom kirkeåret.* Her gis det en oversikt over hele kirkeåret med små avsnitt som gir hjelp til å forstå hovedtekstene søndag for søndag.

2) *Sann sangglede. Til ettertanke i advents- og juletiden.* Her gis en framstilling av hovedtemaene i advents og juletiden ut fra teksten i 27 salmer i den nye salmeboka.

3) *Den krevende kampen. Til ettertanke i fastetiden.* Her presenteres alle tekstene i Det nye testamente som handler om kampen mot Djevelen og om den siste dommen, og de viktigste lærdommene vi kan trekke ut fra dem.

4) *Den sikrede seieren. Til ettertanke i påsketiden.* Her presenteres fire ulike typer "bevis" på troverdigheten av Jesu oppstandelse, og det betones hvor viktig denne troen er for kristent liv.

5) *Fem flomlys. Å vokse inn i kirkens liv og oppdrag.* Dette heftet passer til ettertanke i treenighetstiden, som er kirkehalvåret, for det belyser hva kirken er til for i denne verden ut fra de fem talene som Jesus holdt i følge Matteusevangeliet.

TRE BØKER OM JULESANGENE

Det er særlig tre bøker jeg kan anbefale for dem som ønsker mer utdypning av julesalmene enn det som er gitt i dette heftet:

1) Oddgeir Bruaset: *Det var midt i julenatt. Historiene om hvordan våre kjente og kjære julesanger ble til*. Genesis forlag Oslo 2000. Dette er boken for den som ønsker biografisk og historisk bakgrunnskunnskap for både tekst og melodier til de mest kjente julesangene. Her belyses 14 salmer, sju av dem som står i dette heftet sammen med sju andre.

2) Ernst Baasland: *Poetisk jul*. Verbum forlag, Oslo 2009. Dette er boken for den som ønsker å forstå salmene i en kulturhistorisk ramme. Her settes nesten alle salmene i dette heftet inn i en svært interessant historisk sammenheng med over 100 andre salmer og juledikt fra ulike perioder, med særlig vekt på utviklinger i norsk julefeiringstradisjon og allment kulturliv.

3) Dahlø, Vera og Arne: *Våre vakre julesanger. Julesanger gjennom alle tider*. Orion forlag, Oslo 1998. (Kan leses gratis online på Bibsys.no, søketjenesten Oria.)

Her presenteres i første del av boka 12 av salmene i dette heftet. Etter hvert blir det til sammen 49 salmer og sanger av ulik sjanger, og i siste del finner vi mange av sviskene i populærmusikken. Alt presenteres på en kortfattet måte med et annet perspektiv enn her. Her finner vi også tekstene til oversatte sanger på det originalspråket de ble skrevet. Boken har noter og besifring for gitar.

(På internett finnes også <http://salmebloggen.trykker.com>. Dersom man klikker i fanen «salmeindex» oppe til høyre, får man tilgang til lenker til over 400 ulike salmer, blant annet 16 av de som er omtalt i dette heftet. De nyeste er ikke med, og det gis ikke alltid så mye stoff til hver salme. Men her finnes fine utdypninger til nr 11: *Jeg løfter opp til Gud min sang*, til nr 33: *Det hev ei rose sprunge* og nr 36: *Her kommer dine arme små*. Men siden det er 400 andre salmer også på disse sidene, kan de være fine å bla i når man blir betatt av andre salmer som man gjerne skulle vite mer om.)

Det er vel ingen andre tider i året at det synges så mye i kirkene våre som i advents- og juletiden. Vi er glade i julesangene fordi vi kjenner melodiene så godt. Men også innholdet i sangene berører oss, særlig dersom vi tror at det er sant det som vi synger om.

Dette heftet gjennomgår 27 advents- og julesalmer fra den nye salmeboka ut fra den tanken at de er miniprekener som på en kortfattet måte framhever viktige sider ved julebudskapet. Det gjøres på ulikt vis i de ulike salmene, slik at forkynnelsen blir mye mer mangfoldig enn det vi ofte tenker over. Salmene behandles parvis, slik at en hovedsak om gangen får dobbel belysning.

Kjell Arne Morland er prest i Melhus og har ofte brukt salmetekster som grunnlag for andakter og preker i ukene før og etter juledagen. Dermed består dette heftet av både gamle og nyskrevne tanker. Håpet er at leserne kan oppdage nye sider ved kjente og kjære salmer, slik at julebudskapet kan få større dybde.